

1840

1840

1990

Gereformeerde Kerk Den Helder

Ier gelegenheid van het 150 jarig bestaan van de Gereformeerde Kerk in Den Helder biedt "de stuurgroep 150 jaar Gereformeerde kerk" u, namens de *K.A.Z.* dit jubileum album aan.

Set doorkijken en lezend vindt u iets over het wel en wee van de kerk.

De commissie is van mening dat de voorbereidingstijd voor de schrijvers te kort is geweest, en vraagt enig begrip als het gaat om diepgang van onderzoek en volledigheid.

De commissie dankt alle schrijvers en ook hen die adviezen gaven of materiaal beschikbaar stelden.

Wij wensen u veel lees- en kijkplezier!
Namens de stuurgroep,

J. Grin

Voorwoord

Op 3 juni jl. was het 150 jaar geleden dat de Gereformeerde kerk in Den Helder, vanuit de Afscheiding, werd geïnstitueerd. Het is dit 150-jarig bestaan dat we in de derde week van september op feestelijke wijze gedenken. Het jubileumboek dat u in handen heeft, geeft op velerlei en boeiende wijze verslag van deze 150 jaar.

Is het nodig deze 150 jaar te gedenken? Is er nog zoveel verbondenheid met het gereformeerde verleden dat al deze aandacht gerechtvaardigd is? Is het niet pijnlijk met name tegenover de Hervormde gemeente, zeker nu er in verschillende wijken van onze stad vormen van federatieve samenwerking bestaan? Tenslotte is de Gereformeerde kerk ontstaan door afscheiding van de Hervormde kerk. Deze vragen zijn de afgelopen maanden wel gesteld.

Dat we toch dit 150-jarig bestaan op deze wijze feestelijk gedenken heeft verschillende redenen. *Allereerst geven we ermee uitdrukking aan onze dank aan God dat Hij door de tijd heen deze gemeente heeft bewaard. Dit zeggen we in het besef dat niet mensen maar God zelf zijn kerk in stand houdt. Maar ook geven we ermee blijk van onze erkentelijkheid aan al die mensen die ons zijn voorgedaan.* Die op enigerlei wijze hun plaats in de gemeente hebben gehad en zich hebben ingezet voor de kerk van Christus. Zij hebben het ons geleerd, ook al beseffen we maar al te goed hoe menselijk dit alles is en dat ook fouten en gebreken daarbij hun plaats hebben gehad.

Vervolgens menen we dat het goed is te weten waar je vandaan komt, waar je wortels liggen. Dat geldt voor ieder mens; dat geldt ook voor ons als kerkgemeenschap. Juist dan werkt oecumene verrijkend als ieder zijn eigen traditie kan inbrengen. De Gereformeerde kerk kent een eigen traditie met specifieke aandachtspunten. Dit jubileumboek geeft een beeld van de wijze waarop de kerk gedurende 150 jaar in Den Helder heeft bestaan. Dat is niet alleen anekdotisch boeiend om kennis van te nemen, en met respect - het is reeds gezegd - voor de inzet van velen; kennisname van het verleden kan ook inspirerend werken om het kerk zijn nu gestalte te geven. Tenslotte, het gedenken van het 150-jarig bestaan van de Gereformeerde kerk van Den Helder draagt geen antithetisch karakter. De afstand tussen dat verleden en het heden is wel erg groot. Velen in onze kerk zijn erg blij met de toenadering die er tussen de kerken plaatsvindt, getuige ook de intensieve samenwerking die er in de verschillende wijken is, met name met de Hervormde gemeente. Het is verheugend te constateren dat christenen uit verschillende kerken elkaar steeds meer zoeken en herkennen vanuit het ene evangelie van Jezus Christus. Zo zijn we onderweg vanuit de traditie naar de toekomst.

We hopen dat u allen die op een of andere wijze betrokken bent bij de Gereformeerde kerk van Den Helder, met genoegen van de inhoud van dit jubileumboek kennis zult nemen.

We willen de stuurgroep die de organisatie van de feestelijkheden in de derde week van september, alsmede de uitgave van dit jubileumboek voor haar rekening heeft genomen, hartelijk dankzeggen voor de inzet en het vele werk dat ze heeft verricht.

Namens de Kerkenraad voor Algemene Zaken,

ds. U.A. Faber

Den Helder, juli 1990.

Het ontstaan van de Gereformeerde kerk in Den Helder

Mij is gevraagd iets te vertellen over de eerste honderd jaar van het verleden van onze kerk. Zo'n vraag is natuurlijk gemakkelijker te stellen dan te beantwoorden! En dit beslist niet alleen vanwege de mij toegemeten ruimte. Op zichzelf scheidt die al een probleem. Ga nu eens op hoogstens tien bladzijden - veel langer mocht mijn verhaal niet worden - een eeuw geschiedenis van onze kerk beschrijven. Beslist onmogelijk

Maar daar komt nog iets bij. Wil je de geschiedenis weergeven, dan moet je beginnen met je in de bronnen te verdiepen. En dit vraagt nogal wat tijd, ook al zijner bepaald niet zo heel veel bronnen. De voornaamste bron betreffende de eerste eeuw van onze kerk is te vinden in de bewaard gebleven notulen uit die dagen, maar die moeten dan ook gelezen worden. zelfs heel goed gelezen. En dit is niet in een handomdraai gebeurd! Vaak ook is het een teleurstellende bezigheid. Juist wat je graag zou willen weten, vertellen de notulen niet! Veel laten ze raden en gissen!

Een belangrijk boekje, waaraan ik véél heb gehad, is het boekje, dat ds. F. Tollenaar heeft geschreven, toen onze kerk honderd jaar bestond. Het draagt als titel "**Een eeuw kerkelijk leven van de Gereformeerde Kerk te Den Helder**". t Had in de bedoeling gelegen het boekje eind mei 1940 te laten verschijnen, dus vlak vóór de datum van het honderdjarig bestaan van onze kerk. De tweede wereldoorlog was toen echter juist uitgebroken en gooide roet in het eten. Het boekje verscheen véél later. 't Zal wel aan de Duitse bezetting, waaronder ons volk toen gebukt ging, gelegen hebben, dat in Helderse kringen het boekje zelfs vrij spaarzaam in omloop is gekomen. Onze kerk was in die dagen vanwege 't gevaar van bombardementen over een groot deel van de kop van Noord Holland verspreid. Slechts weinigen hebben het boekje toen in handen gekregen. Jaren geleden heeft iemand, die een exemplaar bezat, dat aan mij gegeven. En met het bezit van dit boekje ben ik nog altijd bijzonder blij!

Ds. Tollenaar heeft z'n boekje gevuld met een mooi overzicht van de predikanten en hun werk in de jaren tussen 1840 en 1940. Z'n kennis over die eeuw putte hij het meest uit de bewaard gebleven notulen. Die notulen zijn allemaal met de hand geschreven. Schrijfmachines waren er niet, althans niet in de vorige eeuw! Natuurlijk deden de scriba's hun best zo duidelijk mogelijk te schrijven. Maar of hun dit ook altijd goed lukte, is iets anders. Gelukkig valt dit voor de oudste notulen, die onze kerk bezit, nogal mee. 't Zijn de notulen van 1840 en de eerst volgende jaren. Ze zijn vrij goed leesbaar!

Ik wil ds. Tollenaar bij wat hij schreef over de eerste honderd jaar van onze kerk niet op de voet volgen. Waarom zou ik alle predikanten nog weer eens opsommen, zoals hij dit gedaan heeft? Ik moet mij beperken. En ik wil dit doen door speciaal stil te staan bij de oorsprong van onze kerk en de eerste tien tot vijftien jaar, die daarop volgden.

Je goed inleven in de beginjaren van onze Gereformeerde Kerk is bepaald niet zo gemakkelijk. De tijd van toen was zo heel anders dan die van ons. Voor ons is die tijd haast onvoorstelbaar! Wij zijn gewend aan elektrisch licht, aan radio en televisie, aan auto's en vliegtuigen. Iedereen vindt het gewoon 's avonds in z'n krant te lezen, dat in de morgen van diezelfde dag ergens in Australië een bom is ontploft die grote schade heeft aangericht. Ons avondblad geeft daar soms ook al foto's van. Iets dergelijks was in 't midden van de vorige eeuw beslist ondenkbaar! En daarmee moeten we goed rekening houden als we de notulen van honderdvijftig jaar geleden gaan nalezen. Die notulen leiden ons een wereld binnen die enorm veel verschilt van de onze. Bepaald groot was onze stad toen nog niet. Alles was nog in groei. Van ouds af had onze stad twee woonkernen gekend, Huisduinen en Den Helder, waarvan Huisduinen verreweg de kleinste was gebleven. Bij deze twee kwam echter een derde. Dit gebeurde, toen de Napoleontische tijd voorbij was en **Koning Willem I** z'n regering was begonnen. In die dagen werd het Noord-Hollands kanaal gegraven en in gebruik genomen. Het mondde uit in de Waddenzee, op dezelfde plaats als vandaag nog het geval is. Dit was echter een uitmonding die een behoorlijk eind weg lag van het oude Den Helder. En daardoor dreigde het gevaar, dat de stad wat geïsoleerd zou raken. De schepen immers, die het Noord-Hollands kanaal bevoeren, gingen in feite aan Den Helder voorbij, of ze nu van Amsterdam kwamen, dan wel naar Amsterdam op weg waren. En dit gevaar van isolement werd vooral voelbaar, toen de Rijkswerf naar Den Helder verplaatst was. Velen kwamen toen in onze regio wonen. Ze lieten nieuwe huizen bouwen, maar dan liefst dicht bij de Rijkswerf, waar ze dagelijks werkten. En daarom vestigden ze zich niet in de stad Den Helder, maar aan het Nieuwediep, zoals de monding van het Noord-Hollands kanaal werd genoemd.

Den Helder meende echter een oplossing te vinden om met het Nieuwediep een goed contact te krijgen. Er moest een nieuw kanaal gegraven worden tussen de stad Den Helder en het Nieuwediep, zodat de schepen van en naar Amsterdam ook heel gemakkelijk in Den Helder zouden kunnen komen. Lang werd over dit plan niet gewikt en gewogen. Het nieuwe kanaal werd nog in de twintiger jaren gegraven en kreeg de naam *“Het Helderse kanaal”*. En ook dit kanaal is in onze stad nog altijd te vinden. Maar wat met het graven van dit kanaal was beoogd, lukte toch niet helemaal. Want verreweg de meeste van hen, die hun dagelijks werk hadden gevonden bij de Marine of bij de Rijkswerf, lieten hun keus van vestiging niet op het oude Den Helder vallen. De nieuwkomers lieten bij voorkeur hun huizen bouwen niet in aansluiting op de oude stad, maar langs het Helderse Kanaal, aan de tegenwoordige Kanaalweg en de Westgracht. Ook de latere Visbuurt kwam steeds meer intrek. In zijn boek *“Van Nieuwe-diep tot groot Den Helder”* vertelt G.H. van Heusden, dat Den Helder omstreeks 1845 een stad was, bevolkt met ongeveer 9000 mensen, maar dat slechts 3000 daarvan woonden in het oude Den Helder en de overigen aan het Nieuwediep.

Ook voor de kerk had deze ontwikkeling gevolgen. In z'n juist genoemde boek vertelt van Heusden, dat de toenmalige kerkbestuurders voor de vraag kwamen te staan, waar ze een nieuwe kerk zouden moeten bouwen. Als ze dit zouden doen in het oude Den Helder, dan zouden de gemeenteleden die langs het Helderse Kanaal woonden, dit beslist niet zo prettig vinden. En ook omgekeerd zouden de kerkleden uit de oude stad een kerkgebouw dat helemaal aan het Nieuwediep geplaatst werd, voor hen te ver vinden. Er werd toen voor een tussenoplossing gekozen. Kerken werden gebouwd halverwege tussen de oude stad en het Nieuwediep. In 1837 verrees aan de Kanaalweg een Israëlitische Synagoge, aan de Weststraat kwam in 1839 een Nieuwe Kerk, en de Doopsgezinde Gemeente zorgde voor een onderkomen aan de Kerkgracht. Bij de twee oude kernen van Huisduinen en Den Helder kwam zo steeds duidelijker een derde kern naar voren, die als *“Het Nieuwediep”* werd aangeduid. De opvallende groei van het Nieuwediep zal er wellicht ook de oorzaak van zijn geweest, dat in deze nieuwbouwwijk de oorsprong van onze kerk kwam te liggen. Blijkbaar woonden daar een aantal broeders en zusters, die zich niet langer thuis voelden in de Hervormde Kerk. Mogelijk was de Organisatie van die kerk daar de oorzaak van. Van meer gewicht zullen geloofsopvattingen zijn geweest, die zij strijdig vonden met Schrift en Belijdenis. Een duidelijke motivering om zich af te scheiden wordt in de nagelaten papieren niet gegeven. Ongetwijfeld zal echter vooral de beweging van de Afscheiding, die in 1834 in Ulrum was begonnen (Hendrick de Cock) grote invloed hebben gehad. Die beweging had zich in 1840. toen in onze stad de Gereformeerde Kerk ontstond, al wijd en zijd verspreid, het meest in het oosten van ons land. Of er echter ook rechtstreekse contacten met die beweging zijn geweest, valt niet te zeggen. Met geen woord wordt daarover gerept. Niet onwaarschijnlijk is, dat er ondergrondse verbindingen zijn geweest, b.v. via familierelaties. **Vast staat echter, dat in 1840 een groep christenen apart is gaan staan die bewust heeft aangestuurd op de vorming van een eigen kerkgemeenschap. Daarbij moet een zekere W.C.Wüst gezien worden als de centrale figuur.** Steeds had hij de leiding in handen, eerst als oefenaar en tegen het eind van 't jaar 1840 als predikant. Rondom hem is de Gereformeerde Kerk ontstaan! Het is onmogelijk 't ontstaan van deze kerk te bezien zonder Wüst in 't oog te krijgen. Steeds weer komt hij naar voren!

Zo ontstaat de vraag: wie was Wüst? Waar kwam hij vandaan? Welke plaats nam hij in de Helderse samenleving in? Zijn vader was afkomstig uit Utrecht en had een betrekking bij de Rijkswerf in Medemblik. Hij gaf z'n zoon - of hij méér kinderen had, is mij niet bekend - de namen Willem Coenraad mee. Bij de instituering van onze kerk woonde Willem Coenraad in Den Helder en was hij werkzaam op de Rijkswerf, die intussen naar Den Helder was overgeplaatst. Als we alles, wat we van hem weten, overzien, kunnen we ons niet aan de indruk onttrekken, dat hij zich graag liet gelden. Hij was *“een haantje de voorste”*, nam gauw de teugels in handen en gaf graag leiding aan anderen. Ondergeschikt zijn aan anderen lag hem niet zo bijster. Eén slechts mocht de toon aangeven en die éne was Wüst! Z'n vader zal dan ook wel méér dan eens met hem overhoop hebben gelegen. Wüst wilde een eigen weg gaan en niet de weg die z'n vader hem wees! Daarmee zal ook wel hebben samengehangen, dat Wüst als zestienjarige zich meldde bij de Koninklijke Marine. Wüst wilde het avontuurlijke leven van een matroos meemaken. Hij meldde zich, werd gekeurd en werd ook aangenomen. Als matroos derde klas werd hij geplaatst op Zijne Majesteits Korvet *“Pollux”*. Een hoog soldij kreeg hij niet, zeker niet als we het meten naar de maatstaven van vandaag. Wüst ontving, behalve kost en inwoning, f 11,00 per maand!

Hoe zijn vader de stap van zijn zoon naar de Marine waardeerde is niet bekend. Maar zo heel blij zal hij er niet mee geweest zijn! Immers, vaak waren de matrozenjongens die iets op hun kerfstok hadden en de Marine waren ingevlucht, of ook jongens, die als Wüst zich maar moeilijk konden schikken in de gangbare gewoonten van de samenleving. Het volkje van de matrozen had toen niet zo'n beste naam. Gelukkig is dit tegenwoordig héél anders. De Marine van nu is niet meer de Marine van 150 jaar geleden! Over de militaire loopbaan van Wüst is het één en ander bekend geworden dankzij de activiteit van de Helderse Historische vereniging. Deze vereniging heeft inlichtingen over Wüst ingewonnen bij het Algemeen Rijksarchief, afdeling Ministerie van Marine, te 's Gravenhage. Alles wat in dat archief over Wüst staat opgetekend is in kopie aan de Historische Vereniging toegezonden. Omdat we in Den Helder nauw bij de Marinewereld betrokken zijn is het zinvol, daarvan iets door te geven. Volgens de soldijrollen heeft Wüst op vijf verschillende schepen gediend, telkens tegen dezelfde gage van f 11,00 per maand. Zoals gezegd, begon hij op Z.M. korvet "Pollux", "voerende 28 stukken, bemand met 150 koppen". Vanaf 21 juni 1824 - Wüst was toen 16 jaar oud - tot 15 december 1827 heeft hij op genoemd korvet gediend. Al gauw moest hij een reis maken naar het verre Oosten. Waar hij daar precies geweest is, wordt niet meegedeeld, maar in ieder geval heeft hij in Soerakarta verbleven. Dit weten we uit een brief van het Ministerie van Marine als antwoord op een brief van Wüst 's vader. Op 30 juli 1827 had de vader van Wüst samen met de vader van een andere jongen, die op het korvet diende, gevraagd, of zij geïnformeerd mochten worden over de levenssituatie van hun zonen. Na er eerst op gewezen te hebben, dat de beide jongens vrijwillig in dienst waren gegaan - en ik neem de geschreven brief nu letterlijk over -

"op Zijner Majesteits oorlogskorvet De Pollux, gekommandeerd wordende door den Overste Eegh, Zoo wenden zij zich tot U Excellentie, met smeeking te mogen worden geïnformeerd of dezelfde nog leven, dan of zij overleden zijn, te meer omdat zij wel van tijd tot tijd in de courant van gemelde bodem gelezen hebben, dan geen tijding of brieven ontvangen hebben van hun- lieden: Vertrouwende, dat U Excellentie het hun als vaders niet ten kwade zult duiden, dat zij als rechtgeaarde vaders niet belangenloos omtrent hunne kinderen handelen en dus ook gaarne met hun lot wilden bekend zijn; zo verlaten zij zich op U Excellenties bereidwilligheid en hebbende eer te zijn, van U Excellentie de onderdanige en dienstwillige dienaren, w. g. F. Jonkman en A. Wüst".

De vraag van de vader is met véél zorg en voorzichtigheid gesteld. Ingetogener, onderdaniger zou haast niet kunnen:

Het Ministerie in 's Gravenhage heeft de brief dan ook niet naast zich neergelegd. De beide vaders kregen al spoedig antwoord, maar dan wel bijzonder kort en op het zakelijke af. Het antwoord luidt:

"Gezien hebbende een adres van F. Jonkman en A. Wüst, daarbij eenig narigt verzoekende omtrent derzelve zonen Frans Jonkman en Willem Coenraad Wüst, welke in den jare 1824 met Z. M. Korvet "Pollux" naar Oost Indië zijn gezeild; heeft goed gevonden en verstaan de adressanten bij extract dezer te kennen te geven, dat de matroos F. Jonkman den 7 Feb. 1826 te Souracarta is overleden; doch dat de matroos W. C. Wüst op ult. sept. 1826 nog was dienende aan boord van Z. M. "Pollux".

Een héél precies antwoord, maar in z'n precisie toch ook wel wat kwetsend. Het overlijden van Frans Jonkman wordt op een nuchtere, haast zakelijke manier meegedeeld! Geen woord van meeleven!

Maar al was Wüst dan uit Indonesië teruggekeerd, het beviel hem bij de Marine toch niet zo bijster. Hij wilde weg. Daarom diende hij begin december 1827 een verzoek in tot ontslag. Het begin daarvan luidt als volgt:

"Geeft met verschuldigde eerbied te kennen Willem Coenraad Wüst matroos in de laagste klasse, gepasseerde week binnengekomen met Z. M. Korvet "De Pollux" uyt Oostindiën enz. liggende thans in het Nieuwe Diep; Dat hij suppliant in den jaare 1824 in de maande Junij als willende zijn fortuijn beproeven, den dienst bij de Marine in het onderdepartement Medemblik heeft verlaten als smitsleerling op het daggeld van 70 cents en zich als toen engageerde in Z. M. zeedienst; "

Wüst voert dan twee motieven aan om z'n verzoek te staven. Allereerst wijst hij er op, dan zijn vader overleden is. En vervolgens vindt hij ook, dat de "gesteldheids zijnes lichaams niet wel permitteerd" nog langer bij de marine te blijven.

Merkwaardig is, dat een "schoonbroeder" van Wüst, een zekere W.Koop Eendebak, het verzoek om ontslag heeft onderstreept. Blijkbaar gingen Wüst en z'n "schoonbroeder" er van uit, dat de stem van twee méér gewicht in de schaal legt, dan die van één. Maar deze keer bleek dit een misrekening te zijn. Wüst werd door een dokter onderzocht, en Chirurgijn - Majoor 2e rang. En deze meldde, dat Wüst "voor de actieve dienst aan boord van Z.M.Schepen is goed bevonden". Voor Wüst zat er toen niets anders op, dan z'n zesjarige diensttijd vol te maken. Veel moeilijkheden schijnt hij daarbij niet ondervonden te hebben. Aansluitend op z'n diensttijd heeft hij daarna een betrekking gekregen op de Rijkswerf.

De dertiger jaren waren toen begonnen. Wat er in die jaren met Wüst gebeurd is, is niet bekend. Vast staat wél, dat, toen Wüst eenmaal weer aan wal was, er een diepe ingreep in z'n leven heeft plaats gevonden. **Want Wüst, de eens enigszins wilde jongen, werd een overtuigd Christen.** Hij aanvaardde het evangelie. Hij zocht contact met broeders en zusters, die, evenals hij, het voetspoor wilden volgen van Jezus Christus. Dit hield natuurlijk niet in, dat Wüst het eigene van z'n karakter verloor. Overeenkomstig z'n aard wist hij te midden van z'n geloofsgenoten al gauw op de voorgrond te komen. In 1836 was Wüst het, die in 's Gravenhage een verzoek indiende dat inhield "*vrijheid tot het houden van openbare godsdienstoefeningen of bijeenkomsten*". Die vraag zal wel hiermee hebben samengehangen, dat volgens de toenmalige rechtsorde publieke bijeenkomsten van méér dan 19 personen niet waren toegestaan. Voor ons doet zo'n rechtsregel bijzonder vreemd aan. Maar in de eerste helft van de vorige eeuw, toen Koning Willem I hier de scepter in handen had, werd daar wel heel anders over gedacht. Wüst heeft dit herhaaldelijk ondervonden! Hij wilde met de zijnen in 't publiek bijeenkomen, door de week, maar vooral ook 's zondags. Maar de autoriteiten zetten hem steeds de voet dwars op grond van genoemde rechtsregel. En dat deze regel de autoriteiten als 't ware op 't lijf geschreven stond, ondervond Wüst al direct bij z'n verzoek tot vrijheid van godsdienstoefeningen in 1836. De Minister van Staat en de Minister van Justitie verboden Wüst dergelijke bijeenkomsten te houden!

Deze starre houding van de overheid heeft Wüst heel wat misère bezorgd, vooral ook toen hij in 1840 de weg insloeg die de Afscheidenen volgden. Véél boetes zijn Wüst opgelegd, omdat hij, tegen de voorschriften van de overheid in, tóch met meer dan negentien personen samenkwam in het openbaar. Veel hierover valt te lezen in het **kerkelijke notulenboek** uit die jaren. Een interessant geschrift, dat voor onze kerk een heel kostbaar bezit is! Voor ons besef zit het wat wonderlijk in elkaar. De eerste blz. vertelt heel kort, dat de kerk de 3^e juni 1840 is gesticht in het huis van de Weduwe Lobe. Wüst had de leiding. Dan volgende namen van Wüst, 3 ouderlingen, 2 diakenen, een kerkmeester en een koster, vervolgens komt een ledenlijst, die een nogal verwarde indruk maakt. De namen van de mannen, de vrouwen en de kinderen zijn in afzonderlijke rijen achter elkaar gezet, die soms van boven naar beneden en soms van beneden naar boven gelezen moeten worden. Na de ledenlijst volgen dan de eigenlijke notulen. Ze hebben een weidse naam meegekregen: "*Notule boek van den dordsch Gereformeerde Gemeente van Den Helder van den jaare 1840, 1841, 1842, 1843*". Vandaag zou zo'n titel niet op deze manier geschreven zijn! Te veel taalfouten, zouden we zeggen! Maar afgezien hiervan, is het opvallender, dat de notulen van het jaar 1844 niet genoemd worden. En die staan er echt wel in! De notulen van '40 tot en met Jan. '43 zijn door de ouderling Scheffer getekend, Of hij ze echter ook zélf heeft geschreven, is een andere zaak.

Het handschrift van genoemde notulen komt sterk overeen met de latere notulen, die door Wüst geschreven zijn. Dit doet vermoeden dat Wüst de notulen te boek heeft gesteld en aan Scheffer heeft gevraagd ze te voorzien van een handtekening. En die deed dit. Waarom ook niet?

Opvallend is ook het volgende. Alle notulen zijn voorzien van een duidelijke datum, waardoor iedereen te weten komt op welke vergadering of samenkomst ze precies slaan. Op de eerste bladzijde van het notulenboek staan de notulen "van de tweede paasdag den 11 april 1840" en die van "den 31ste mei". Merkwaardig is dan, dat onder beide notulen de aantekening staat, dat ze getekend zijn "Den 8^e Februarij 1842"! Dat is wonderlijk laat, nietwaar? Een kerkenraad laat z'n notulen tekenen op de volgende vergadering en niet anderhalf á twee jaar later! De vraag is dan ook, hoe dit zo gekomen is?

En daar komt dan als derde merkwaardigheid nog bij, dat de notulen, die voorzien zijn van de handtekening van de ouderling Scheffer, strikt genomen geen notulen zijn. Notulen moeten kort en bondig besluiten van een kerkenraad weergeven. Maar dat doen de eerste notulen uit het notulenboek beslist niet. Ze geven feitelijk alleen een beknopte weergave van wat er voorgevallen is op de samenkomsten in de jaren '40 en '41. Ze vertellen, wie onder leiding van Wüst bijeengekomen waren. Of juister gezegd: ze noemen de namen van enige vooraanstaanden uit dit gezelschap. En voorts wordt gezegd, dat men de eerst komende zondag weer bijeen zal zijn. Wat wél in de notulen alle nadruk krijgt - en dat is een vierde opmerking - is de houding van de samenleving, van de burgemeester en de politie. Eén en ander wordt soms uitvoerig weergegeven.

Als we dit alles overzien, laat zich de indruk niet wegwissen, dat de notulen eigenlijk geen notulen zijn, maar een beschrijving van de eerste jaren van ons kerkelijk leven in de vorige eeuw. Wüst zal die beschrijving in later jaren hebben gemaakt aan de hand van persoonlijke aantekeningen, die hij had bewaard, of misschien geheel uit z'n geheugen. Hij volgde daarbij heel precies de gehouden bijeenkomsten, noemde het beschrevene "notulen" en vroeg de ouderling Scheffer om een ondertekening.

Maar welk karakter de notulen ook mogen hebben, we kunnen dankbaar zijn, dat ze ons bewaard zijn gebleven. Want ze vertellen ons indrukwekkende bijzonderheden over het ontstaan van onze kerk. De eerste notulen zijn die van een samenkomst op de tweede paasdag 1840. Veel interessants vertellen ze niet. Anders is het met die van de 31ste mei. 's Avonds is men bijeengekomen om met elkaar te spreken over Gods Woord. Maar dan gebeuren er tijdens dit gesprek ingrijpende dingen. Omstreeks half acht werd een zekere W.C.Henkes op de grond geworpen en "krachtdadig verandert en bekeert". Voor de aanwezigen was dat wellicht iets dat hen geraakt heeft tot diep in hun hart.

Maar de gevolgen ervan waren voor de saamgekomenen minder plezierig. *"Want"- zo zeggen de notulen - "door het hevige roepen en kermen tot God om genade, kwam er een hevige oploop van volk, welke in vijandschap losbarstende huis van alle kanten bestormde, en de deuren opende en aan stukken sloeg. En wilden W. C. Wüst en J. C. Scheffer onder allerhande vloeken en scheltwoorden den deur uitslepen "*. Doch dit gebeurde niet. Onder het lofzingen tot God, kwamen ook P. Jongkees en anderen mede psalmen zingen. Een bode kwam uit last van de Burgemeester vragen of het gezelschap uit elkander wilde gaan. Hetgeen geweigerd werd met het antwoord "Dat Gode zielen bekeerde, en dat dit veel te gewichtig was om een mens te gehoorzamen, maar dat het beter was, dat den Burgemeester de rustverstoorders beteugelde. Daarna zijn de broeders in vrede gescheiden en gingen een ieder naar zijne woning".

Tot zover dit ontroerende verhaal uit de notulen. Sinds de Afscheiding in 1834 begonnen was, bleek overal, dat de samenleving niets moest hebben van groepen, die zich van de Hervormde Kerk wilden afscheiden. Ook de autoriteiten hadden die inslag. Waarom mensen bijeen gebracht buiten de georganiseerde kerk om? Dat mocht beslist niet. Er was één kerk, de Hervormde Kerk, en die éne kerk moest onaangetaast blijven! Ook in Den Helder heerste deze zienswijze!

Maar Wüst was er de man niet naar om zich door zo'n rel als op de 31ste mei was beleefd, opzij te laten schuiven. Hij hield vol, vooral omdat het om centrale geloofsvragen ging. Op 1 juni kwamen Wüst en zijn aanhangers weer bijeen. Deze keer in het huis van Pieter Jongkees. Hoewel geprobeerd was de samenkomst zo geheim mogelijk te houden, raakte de samenleving er toch van op de hoogte. Het huis van Jongkees werd door een bijeengekomen menigte van alle kanten bestormd. Volkomen duidelijk geven de notulen het gebeurde echter niet weer. Ze zeggen het volgende: *"Toen het huis opgepropt vol was, mogt W. C. Wüst en J. C. Scheffers voor het publiek openlijk Gods Woord verkondigen en een heerlijke belijdenis afleggen. Dit gedaan zijnde kwam de plaatselijke Kommandant en dreef allen die niet tot het gezelschap behoorde het huis uit!"* Maar dit optreden van de Kommandant betekende allerm minst, dat de autoriteiten het opnemen voor de Afscheidenden. Want de volgende dag werden enkelen bij de burgemeester ontboden. En deze "vijandig zijnde", wilde het voortaan beletten dat de kinderen Gods bij elkanderen zouden komen en dreigde hun zo zij boven het getal van 18 en 19 personen bij elkanderen kwamen om ze met macht en geweld uit elkanderen te drijven. Waarop J.C.Scheffer antwoordde dat men God meer gehoorzamen moest dan de mens en dat men zich dan genoodzaakt zoude vinden een rekest naar den koning te zenden om vrijheid van godsdienst te verzoeken". De burgemeester vond het best, als dit laatste gedaan zou worden, maar voegde er tegelijk aan toe, dat geen publieke samenkomsten van méér dan het toegestane getal geduld zouden worden.

Eén en ander geven de notulen zonder veel opsmuk weer. Maar bij het lezen ervan zijn de spanningen, waarin Wüst en de zijnen verkeerden, heel goed voelbaar. Wat moesten immers Wüst en de zijnen doen? Luisteren naar de burgemeester en zich schikken naar het verbod van godsdienstige samenkomsten van meer dan 19 personen? Of moesten ze dwars tegen alle voorschriften in toch blijven samenkomen. ook al zou het in de wet vastgestelde getal van 19 personen overschreden worden? Toen Wüst dan ook de uitslag te horen kreeg van het bezoek bij de burgemeester keek hij zeer bedenkelijk. Wüst voelde er niet veel voor, vrijheid van godsdienst aan te vragen. Godsdienst behoorde vrij te zijn, welke voorschriften de wet ook gaf. Maar wat voor Wüst zwaarder woog, was dat men nog steeds behoorde tot de grote Staatskerk. Van die kerk had men zich nog niet Vrij gemaakt. En eigen kerk was nog niet gevormd! **Een dag later - de derde juni - kwamen Wüst c.s. ondanks het verbod van de burgemeester toch weer bijeen. Als plaats van samenkomst wordt genoemd het huis van "H. Kroon Weduwe Lobé".**

Belangrijk is wat er op de vergadering van de derde juni plaats greep. **Op die datum is n.l. onze kerk geboren!** Hoe ging dat toe? Onder leiding van Wüst besloot men gemeenschappelijk zich “onder het Jok Christo te verbinden en zich van de dwalende sektens af te scheiden en zich als gemeente Gods te gedragen en openlijk voor de waarheid uit te komen”. Enige verduidelijking van deze toch wel zwaar geladen woorden wordt niet gegeven. Jammer! Want dit zou toch voor ons verhelderend zijn geweest. Wie immers zijn die “dwalende sektens”? Welke inhoud heeft het gedrag als gemeente van God? Wat moeten we verstaan onder de waarheid, waarvoor men wil uitkomen? Er zijn hier tal van vragen te stellen. En de éne vraag roept de andere op. Maar al komen wij vandaag met vragen - bij degenen die bij Wüst waren samen gekomen in het huis van weduwe Lobé lag dat anders. Wüst vroeg ieder, hoofd voor hoofd, hoe hij dacht over de bovengenoemde beslissing. Grote eenstemmigheid kwam toen aan het licht. Want slechts één wilde zich niet stellen achter hetgeen Wüst had voor gelezen. En door dit eenparig gevoelen werd toen de “Afscheiding” in principe een feit! Maar hierbij bleef het niet.

Wüst had vóór de samenkomst ook een rekest samengesteld met de bedoeling dat dit aan de koning zou worden gezonden. In dit rekest werd de koning nadrukkelijk verzocht, vrijheid van godsdienst toe te staan. Met die vrijheid werd bedoeld, dat niet alleen godsdienstige samenkomsten door de Hervormde Staatskerk zou mogen worden gehouden, maar óók door andere kerkformaties. Ook dit rekest werd door Wüst voorgelezen. Met algemene stemmen werd het goedgekeurd. Ieder van de aanwezigen tekende het persoonlijk. En toen dit gebeurd was, wilde men uiteen gaan, ieder naar eigen huis. Maar zo erg makkelijk ging dat niet. Want er was rond het huis van de weduwe Lobé weer een volksoploop ontstaan. En die liet zich nogal gelden ook. Begonnen werd met het huisje van de weduwe met stenen te bekogelen, “zodat er geen glaasje heel bleef, welke met stenen begooit kon worden”. Iedereen bleef dan ook nog even binnen. En Wüst gebruikte dit nablijven om met het voorstel te komen tot het vormen van een kerkenraad, bestaande uit drie ouderlingen en twee diakenen. Hun namen werden genoemd. Ze zouden drie weken later in hun ambt worden bevestigd. Toen ook dit achter de rug was, besloot men tóch maar naar huis te gaan, ondanks het rumoer van de velen rondom het huis. De notulen vertellen, dat men “door honderden van mensen” moest heenlopen. Gelukkig kwamen allen toch behouden thuis, behalve één, die door gegooide stenen was geraakt en een paar gaten in z'n hoofd had opgelopen. Ook dit bewijst wel weer, dat de samenleving van deze afgescheidenen niets, maar dan ook helemaal niets moest hebben! Voor ons misschien een moeilijk invoelbare houding. Wij laten graag een ieder de vrijheid van overtuiging. Maar dit was toen blijkbaar anders. Hoe men zich echter ook tegen de bijeenkomsten van de afgescheidenen keerde en ook de burgemeester telkens waarschuwend tegen hen optrad, men bleef toch de ingeslagen koers volgen. Tijdens de eerste kerkdiensten in 1840 werd door tegenstanders veel geschreeuwd en gescholden, zelfs werd met modder naar de aanhangers van Wüst gegooid! Rustig verlieten de diensten dus niet. Soms trad de politie tegen de lawaaimakers op. Al te veel herrie mocht er nu ook weer niet zijn. Dank zij het politieoptreden kon een dienst dan rustig verlopen. Maar lang niet altijd liet de politie zich zien. En dan was de misère toch wel bijzonder groot!

Al deze narigheid nam echter niet weg, dat er een kerk gevormd was, die los stond van de Hervormde Staatskerk, waarbinnen de koning grote zeggenschap had. Van een dergelijke staatsinvloed in de kerk wilde de jonge Gereformeerde kerk echter niets weten. De kerk stond onder Christus en stond daardoor vrij, óók zelfs tegenover de staat. 't Rekest van 3 juni getuigt daar nadrukkelijk van. Het begint aldus: *“Aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden Prins van Oranje Nassau, Groothertog van Luxemburg enz. enz.”*. Na dit adres wordt de koning aangesproken met “Siere”. Daarna volgt met enige breedsprakigheid wat men de koning wilde vragen. *“Met allen verschuldigde eerbied nemen wij de vrijheid om nederig met onze verzoeken tot Uwe Majesteit te naderen, terwijl Gods Woord ons leert Vreest God, Eert den Koning, Want als Gods Woord richtsnoer van de mens is geworden en die God boven alles liefheeft, dan zijn Zijne geboden niet zwaar. En ook dat gebod niet om alle machten onderdanig te zijn, voor zover als Goden Zijn Woord er door verheerlijkt mag worden”*. In deze trant gaat het rekest dan nog even door. Maar dan komt toch het eigenlijke verzoek. En dat luidt letterlijk: *“Daar wij dan Siere, door den kracht des Allerhoogste, de God onzer Vaders, op grond van Gods woorden onze geëerbiedigde Grifformeerde Dortrechtsche sinode in Geest en Waarheid zoeken te dienen, Uwer Majesteit nederig te verzoeken, dat het ons vergund mag worden om onze godsdienst vrij en onverhindert uit te oefenen, opdat onze Gemeente met elkander onze gebede voor Vorst en Vaderland voor de troon der genade uit te storten en te gerake tot uitbreiding van het Koninkrijk van Christus”*. Na nog enkele volzinnen van gelijke gehalte is het rekest ondertekend geworden door twee ouderlingen en twee diakenen.

Op dit rekest is het antwoord niet uitgebleven. Als datum draagt dat antwoord de 9^e september 1840. En zoals te vermoeden valt, is het volstrekt afwijzend. Kort en bondig wordt gezegd, dat advies is ingewonnen bij de Departementen van de Hervormde Kerk en van Justitie. En de uitspraken van deze Departementen hebben als basis gediend voor een afwijzende beschikking, die namens de Koning ondertekend werd door de Secretaris van het Kabinet. Het rekest heeft er dus geheel niet toe bijgedragen, dat er verbetering kwam in de verhouding tussen de Gereformeerde Kerk enerzijds en de Staat en de samenleving anderzijds. Ook de notulen laten dat duidelijk blijken. Ze getuigen er van, dat de politie boetes oplegde. Wüst heeft zelfs enkele malen voor de Rechtbank in Alkmaar moeten verschijnen. De kerkenraad kreeg in november 1840 zelfs een boete opgelegd van ruim f57,--. En dat was een behoorlijk bedrag voor die dagen! Het was méér dan zevenmaal het honorarium, dat Wüst per week mocht ontvangen van z'n gemeente! En of men al probeerde door het schrijven van nieuwe brieven de Koning tot andere gedachten te brengen, het hielp niet. **Aan het oude besluit werd vastgehouden: geen publieke samenkomsten van meer dan negentien personen, ook geen godsdienstige, tenzij de koning toestemming gaf. Pas in het begin van 1841 werd dit anders.**

Intussen wilde Wüst, die tot dusver oefenaar was geweest zich beschikbaar stellen als predikant. Maar hij begreep, dat dit niet zo maar kon gebeuren. Om predikant te worden moest hij eerst een beroep ontvangen en vervolgens als predikant worden bevestigd. Om zo ver te kunnen komen werd in de maand november van 't jaar 1840 contact gezocht met een zekere ds. Flier, een "bedienaar des goddelijken Woords bij den oud dords Gereformeerde Gemeente te Woerde". Deze predikant werd uitgenodigd om naar Den Helder te komen. Maar ds. Flier ging daarop niet in. Hij had twee bezwaren. Allereerst voelde hij zich te oud om zo'n verre reis van Woerden naar Den Helder te maken. Treinen, bussen en auto's waren in die dagen onbekend! Maar wat ds. Flier zwaarder woog, was dat bij een examen, zoals van Wüst moest worden afgenomen, drie kerken aanwezig dienden te zijn. En voor Den Helder lag het wat moeilijk, zo'n drietal samen te brengen. Daarom stelde ds. Hier voor, dat Wüst met z'n kerkenraad en voorzien van een "beroeps en getuigschrift van den gemeente" naar Woerden zou komen. Drie kerken waren daar makkelijk bijeen te brengen. Op 8 december heeft de gemeente van Den Helder toen beslist, dat één en ander zou gebeuren, zoals ds. Flier voorstelde. Wüst vertrok daarna op de 10e december met de kerkenraad en voorzien van de gevraagde brieven naar Woerden. Opvallend is, dat het examen niet in Woerden plaatsvond, maar in het vlak bij Woerden gelegen Linschoten. Voor ds. Flier was de taak weggelegd om Wüst te ondervragen. Drie kerken waren daarbij als getuigen present. de kerk van Linschoten, die van Woerden en die van Den Helder. Het onderzoek verliep vlot. Wüst had, sinds hij in de dertiger jaren met de kerk in contact was gekomen, véél gelezen en gestudeerd. Aan begaafdheid ontbrak het hem niet, Op de 15e december is Wüst met z'n kerkenraad weer in Den Helder teruggekomen, maar dan als "Wettige Leeraar" van de gemeente.

De eerste dominee van onze kerk zette vaart in z'n werk! Op de eerste Kerstdag werden liefst vijf kinderen gedoopt. Eén was geboren in 1837, twee in 1839 en twee in 1840. Blijkbaar was door allerlei kerkelijke omstandigheden de doop bij deze kinderen uitgesteld. Want toen Wüst z'n ambt als predikant kon uitoefenen, ging het met het dopen aanmerkelijk vlotter. Het werd toen normaal dat tussen geboorte en doop een periode lag van drie of vier weken. Ook de viering van het Heilig Avondmaal bleef niet achterwege. Op de 10e januari 1841 vond die al plaats. Ook daarbij werd heel serieus te werk gegaan. Wüst had te voren samen met een ouderling "huisbezoeking" bij de gemeente gedaan, waarover verslag werd uitgebracht op de kerkenraadsvergadering van 8 januari. Nadrukkelijk werd toen de vraag besproken, of in de gemeente ook uitlatingen waren gedaan, die tot verhindering van de avondmaalsviering zouden kunnen leiden. Maar gelukkig bleek dit niet het geval te zijn.

In die eerste tijd van het kerkelijk bestaan viel natuurlijk heel wat te regelen. Ook over het traktement van de predikant werd een beslissing genomen. De kerkenraad vond f. 8,- per week, zoals ds. Wüst was toegezegd, bepaald niet veel. Besloten werd dan ook, dat "*als de Vinantieën en de Gelegenheid*" het zouden toelaten, het traktement beslist verhoogd zou worden. Of dit ooit gebeurd is, durf ik niet te zeggen. Maar wel is zeker, dat ds. Wüst in Den Helder vaak een armoedig bestaan heeft geleden. Z'n traktement daalde soms tot f 2,- per week!

Intussen verruimde Wüst, wie het aan ijver bepaald niet ontbrak, z'n werkterrein. Hij kreeg contact met enkele broeders en zusters in Krabbendam. Meer dan eens vroeg hij de kerkenraad van Den Helder daar te mogen voorgaan in een Dienst des Woords. En de kerkenraad vond dit dan goed. Met dit gevolg, dat dank zij Wüst 's activiteit in september 1841 in Krabbendam een Gereformeerde Kerk gevormd werd. Of er veel contact was met andere afgescheiden kerken komt in de notulen niet duidelijk uit. Wüst was er echter de man niet naar om zichzelf op te sluiten binnen de Helderse kerkgemeenschap. Hij reisde stad en land af en zocht her en der met allerlei afgescheidenen contact.

Een moeilijkheid in afgescheiden kringen bleef de vraag, of men zich bij de overheid moest melden om vrijheid te krijgen voor eigen kerkelijk bestaan. Sinds Koning Willem II aan de regering was gekomen moest dit volgens wettelijke voorschriften nog wél gebeuren, maar dan niet om toestemming te verkrijgen tot het vormen van een eigen kerk-verband of het houden van eigen kerkelijke samenkomsten. Nee, de overheid wilde in feite alleen maar weten welke kerkformaties er waren en méér niet. De Chr. Afgescheidenen hadden tegen zulk melden geen bezwaar. Ze deden het dan ook getrouw. Maar dit lag anders bij de Gemeenten onder het Kruis. Die vonden alléén al zulk melden een inmenging van de overheid in kerkelijke aangelegenheden. En daarom weigerden ze het te doen.

Wüst koerste nadrukkelijk in laatst genoemde richting.

Ongetwijfeld zal daarvan wel het gevolg zijn geweest, dat de Afgescheidenen in Den Helder zich verbonden met de Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis. Lang echter heeft deze tegenstelling tussen de beide formaties niet geduurd. Dit hing hiermee samen, dat in de vijftiger jaren staat en kerk steeds meer ieder een eigen weg gingen. De kerken kregen daardoor volop vrijheid. 't Verschil tussen de Chr. Afgescheidenen en de Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis raakte verloren. **Op de Synode van Middelburg in 1869 hebben beide kerkformaties zich dan ook verenigd. Dit werd de geboorte van de Chr. Gereformeerde Gemeente.**

Nog even wil ik op Wüst terugkomen. Deze bleef tot 1 maart 1846 in Den Helder. Hij vertrok toen naar Giessendam, waar de Chr. Afgescheiden Gemeente hem had beroepen. Helaas verliep z'n verbondenheid aan die gemeente niet zo best. Die duurde maar twee jaar. En in die twee jaar raakte Wüst steeds meer verwickeld in allerlei conflicten. Dit liep tenslotte hierop uit, dat Wüst z'n ambt verloor. In Maart 1848 werd hij als predikant afgezet. Maar Wüst zou Wüst niet geweest zijn, als hij het hoofd in de schoot had gelegd. Hij zocht natuurlijk een uitweg. En hij vond die hierin, dat hij naar Amerika vertrok. Véél Afgescheidenen waren daar al heen gegaan om te ontkomen aan de druk, die ze hier ondervonden. Wüst volgde hun voetspoor. In Amerika kreeg hij al gauw z'n ambt terug. Hij werd predikant in de Dutch Reformed Church. Helemaal thuis heeft hij zich in Amerika toch echter nooit gevoeld. Herhaaldelijk is hij Nederland nog weer komen bezoeken. Zich losmaken van z'n geboorteland lukte hem blijkbaar niet. Toen hij emeritus geworden was, brak hij zelfs voorgoed met Amerika. Hij vestigde zich in Amsterdam. Nadrukkelijk wilde hij in vaderlandse grond begraven worden. In 1886 is hij overleden.

Wüst heeft een bewogen levensweg gehad. Vanuit z'n geloof heeft hij zich volledig ingezet voor Christus en Zijn kerk. Wat heeft Wüst op kerkelijk terrein al niet gedaan? Bij al z'n activiteiten bleef hij echter toch wel een wat moeilijk mens. Meer dan eens botste hij met anderen. Voor iemand uit de weg gaan was bepaald niet z'n sterkste kant. Eigenlijk was er maar één, die alles wist en die alles kon. En die éne was Wüst. Hij moest de leiding in handen hebben! Ook bij Wüst zien we bijzonder duidelijk - om het bijbels te zeggen! - dat vlees en Geest lang niet altijd harmoniëren.

Uit de eerste jaren na 1840 zouden natuurlijk nog tal van andere namen en gebeurtenissen te noemen zijn. Een belangrijke rol heeft ook een zekere Jacob Juch gespeeld. Telkens als Wüst naar Texel ging of naar Krabbendam om daar te preken en de sacramenten te bedienen, ging Juch 's zondags voor in de dienst. 't Duurde niet lang, of hij begon theologie te studeren. En daarin slaagde hij heel goed. Juch werd de eerste predikant van de Afgescheidenen op Texel, die in 1851 een Gereformeerde Gemeente onder het Kruis hadden gevormd. Later stond hij achtereenvolgens in Amsterdam, Landsmeer, Sliedrecht, Middelharnis en Harderwijk. Hij overleed in 1883.

Naast Wüst en Juch zouden nog andere namen te noemen zijn, de namen van broeders als A.Paarlberg en J.A. Klaassen. Ook zij droegen het evangelie uit zoveel ze maar konden. Om te voorkomen dat ik al te uitvoerig word, moet ik hier nogmaals verwijzen naar het boekje van ds.Tollenaar.

De opvolger van Wüst was ds. H.W. van Leeuwen. Toen hij in Den Helder beroepen werd, diende hij de gemeente onder het Kruis te Woerden. Gemakkelijk was z'n taak hier niet. Zoals zo vaak in een kerk gold ook toen de regel "zoveel hoofden, zoveel zinnen". Ds. van Leeuwen probeerde steeds weer te luisteren om dan zoveel mogelijk aan de verschillende meningen tegemoet te komen. Dat hield echter niet in, dat hij z'n eigen opvattingen volledig aan kant zette. Eén en ander bracht nogal wat gemanoeuvereer mee. Zeker hieraan zal het ook wel te danken zijn, dat ds. van Leeuwen zo verschillend wordt beoordeeld. Sommigen roemen hem als een bijzonder wijs man (ds. Tollenaar), maar anderen vinden hem veel te weinig positief. Er zou maar weinig lijn in hem gezeten hebben. Ook uit dit verschil van opvattingen blijkt weer, hoe moeilijk het is achteraf een juiste beoordeling over iemand te geven. Maar wie ds. van Leeuwen ook geweest moge zijn, het is onbetwistbaar, dat in de twaalf jaar dat hij aan onze kerk verbonden is geweest, de door Wüst begonnen opbouw gestaag is doorgegaan.

Eén van de moeilijkheden, waarmee hij véél te maken kreeg, was de breuk tussen de Chr. Afscheidenen en de Gemeenten onder het Kruis. Wüst had er voor gezorgd, dat de kerk van Den Helder zich had aangesloten bij de laatst genoemden. Maar van Leeuwen zag de Chr. Afscheidenen niet voorbij. Hij wist het klaar te krijgen, dat ook predikanten uit de Chr. Afscheidenen 's zondags voor gingen En dit leverde geen bezwaren op. Ook hieraan zal het te danken zijn, dat de tegenstelling tot de Afscheidenen steeds meer wegebde. **In 1853 volgde de kerk van Den Helder het voorbeeld van vele andere Kruisgemeenten en sloot de kerk zich aan bij de Chr. Afscheidenen. Gelukkig hebben de beide kerkformaties, waartussen toch maar heel weinig verschil bestond, zich in 1869 kunnen verenigen.**

Het kerkelijk leven groeide intussen steeds meer. En dat ging door ook na ds. van Leeuwen. Een nieuwe stimulans gaf in de tachtiger jaren de Doleantie. In '87 was in onze stad een Ned. Gereformeerde kerk ontstaan, opgekomen uit de dolerende beweging. Al spoedig zocht deze kerk contact met de Chr. Afscheidenen. In 1892 kwam een vereniging tussen de twee kerken tot stand. Jammer genoeg gingen niet alle Chr. Afscheidenen met deze vereniging mee. Ze hielden zich afzijdig en vormden met elkaar de Chr. Geref Kerk.

Onze kerk heeft in de jaren daarna zoals haast wel vanzelf spreekt haar ups en downs gehad. Meer dan eens zijn er interne moeilijkheden geweest, haast te veel om op te sommen. Maar dit neemt niet weg, dat een terugblik op de eerste eeuw van ons kerkelijk bestaan ons alleen maar hoogst dankbaar kan stemmen. Steeds opnieuw trachtte men zich door Gods Woord te laten leiden. En bij deze openheid voor dat, Woord kwam openheid voor broeders en zusters rondom. Men poogde de éne kerk van Jezus Christus te zijn. **Vele mensen zijn in de eerste eeuw van het bestaan in onze kerk actief geweest. Maar alles zou geen vrucht gedragen hebben, als niet God zelf zich in Jezus Christus tot ons had over gebogen en ook bij onze kerk wilde zijn in de kracht van Zijn Geest. Zijn naam zij lof en dank!**

Het reilen en zeilen van de kerk in de oorlogsjaren 1940 - 1945

Op 16 mei 1940, twee dagen na de capitulatie vergadert de ("breede") kerkenraad van de Gereformeerde Kerk te Den Helder.¹ Slechts een klein aantal broeders (zusters zaten toen nog niet in de kerkenraad) is aanwezig. Bij ontstentenis van de beide predikanten wordt de vergadering voorgezeten door br. K. Biersteker. Deze spreekt ernstige woorden naar aanleiding van de uitgebroken oorlog en de op 14 mei gevolgde capitulatie. Het eerste bombardement op Den Helder heeft reeds plaats gehad en daarbij is ook reeds een gemeentelid (br. ouderling J.J. Maas) omgekomen.

Waar waren de predikanten op 16 mei 1940? Wel, Ds. Veenhuizen was reeds geruime tijd als veldprediker in dienst en diende in de kerkenraadsvergadering op 7 mei 1940 een ontslagaanvraag in. Ds. Tollenaar was net voor de aanvang van de oorlog voor familiebezoek naar Zeeuws Vlaanderen vertrokken. Door de oorlog kon hij pas enige dagen later - *"na een avontuurlijke tocht per fiets"*- naar huis terugkeren. Tijdens de kerkenraadsvergadering kwam Ds. Tollenaar binnen en nam, na een hartelijk woord van welkom, het "praesidium" van br. Biersteker over.

In de nacht van 24 op 25 juni 1940 werd Den Helder opnieuw vier uur lang gebombardeerd (lange tijd het grote bombardement op Den Helder genoemd). De scriba tekent in de notulen aan, dat *"de gemeente daardoor uit elkaar is geslagen en verstrooid"*. En hoewel dit niet in de notulen is vermeld, is ons uit andere bron bekend, dat ook tijdens dit bombardement verschillende gemeenteleden om het leven kwamen. Inmiddels was de hulpprediker Y.Feenstra, die naast de beide predikanten in de gemeente werkzaam was, in verband met een beroep vertrokken naar elders.

Op zondag 30 juni hield Ds. Tollenaar vóór de Ned. Hervormde kerk te Julianadorp een openluchtdienst, waarvan wij ons herinneren, dat hij daarin als zijn mening uitsprak (een mening die overigens ook vrij algemeen werd gedeeld), dat de oorlog wel niet lang zou duren. Het was met het oog op de ernst van de tijd ook een ernstige preek tegen de achtergrond van de verwachting, dat het einde der tijden nabij was.

Het kerkelijk leven werd, zoveel als mogelijk was, op gang gehouden, doch vele leden van de kerkenraad waren (vrijwillig) geëvacueerd evenals veel gemeenteleden en verspreid over vele steden en dorpen. Kwamen er in september weer veel gemeenteleden terug naar Den Helder, door de bombardementen in oktober, en wel in het bijzonder in de nacht van 29 op 30 okt., werd de gemeente opnieuw uit elkaar geslagen.

Regelmatig moesten de tijden en plaatsen van de kerkdiensten worden gewijzigd. Soms hield dat verband met het aantal kerkgangers, soms met de schaarste van brandstof of met de verduisteringsvoorschriften. Doch ook buiten Den

Helder werden diensten belegd voor de geëvacueerden. Weliswaar werden de "Heldersen" als gasten in vele plaatsen opgenomen in het plaatselijk kerkverband, maar om toch nog contact met hen te houden, werden al of niet regelmatig, kerkdiensten gehouden in Julianadorp, Anna Paulowna, Breezand en elders. Zo wordt bijvoorbeeld in de notulen van 11 juli 1940 vermeld, dat *"br. Timmers heeft preek gelezen in een herberg in Ewijcksluis, alwaar veel gemeenteleden verbleven"*. Toch bepaalde de kerkenraad, dat de kerkdiensten in Den Helder zoveel mogelijk in stand gehouden dienden te worden.

Gingen in eerste instantie de vergaderingen van de smalle en de brede kerkenraad gewoon door, ook daarin bracht de oorlogstijd verandering. Vooral later in de oorlogsjaren werden de kerkenraadsvergaderingen bijvoorbeeld op zaterdagmiddag of op zondagmiddag (na de kerkdienst) gehouden. Als men de verslagen van de vergaderingen leest, dan is het alsof er geen oorlog is. Het is dan ook opvallend zo weinig als er over oorlogszaken en de gevolgen van de oorlog in de notulen wordt vermeld. Ook in dit verband moet toch wel hulde worden gebracht aan de toenmalige scriba, br. P.Kramer Jzn., voor de objectieve, soms zelfs stoïcijnse aanhoudende verslaggeving van de kerkelijke gebeurtenissen.

¹ Voorheen had Den Helder voor de gehele Gereformeerde kerk één kerkenraad, bestaande uit predikanten, ouderlingen en diakenen, de zogenaamde brede kerkenraad. Bepaalde pastorale zaken, zoals de rapporten over huisbezoeken, werden in kleiner verband (predikanten en alleen ouderlingen) behandeld. Dit werd de smalle kerkenraad genoemd.

Wat ook opvalt is het grote verschil in de praktische beleving van kerk-zijn toen en nu. Kunt U zich nu (50 jaar na begin van de oorlog) nog voorstellen, dat de ouderlingen opdracht kregen om op het huisbezoek te informeren of er zondags wel tweemaal "gekerkt" werd? Of dat de tucht werd uitgeoefend wegens "openbare dronkenschap", onkerkelijke levenswandel (dus niet 2x per zondag naar de kerk) of wegens het verrichten van (onnodige) zondagsarbeid? En dat het toen nog heel gebruikelijk was, dat van een paar, dat een zogenaamd gedwongen huwelijk moest sluiten, verwacht werd, dat zij schuldbelijdenis deden tegenover de kerkenraad wegens de zonde tegen het zevende gebod? In 1942 wordt in een kerkenraadsvergadering opgemerkt "dat de tucht strenger dient te worden geoefend".

Een bijzonder probleem vormde de berichtgeving aan de gemeenteleden.

Reeds in oktober 1941 werd op bevel van hogerhand, de bezettende macht dus, wegens papierschaarste de uitgifte van de kerkbode gestaakt. Toegestaan werd nog wel een eenvoudig mededelingenblaadje, eenmaal per veertien dagen, dat op 20 december reeds weer verboden werd, maar op 30 oktober 1942 weer verscheen. Midden 1943 werd bepaald, dat dit blaadje uitsluitend plaatselijk, classicaal en synodaal nieuws mocht bevatten. Geen andere mededelingen werden toegestaan.

Zoals eerder opgemerkt, komen er in de notulen weinig opmerkingen voor, die rechtstreeks verband houden met de oorlog en de bezetting. Enkele willen we U niet onthouden.

Op 10-9-'40 vermelden de notulen, dat vergaderingen (dus ook van de kerkenraad) van meer dan 19 personen vooraf bij de Procureur-Generaal te Amsterdam moesten worden aangemeld. Op 8 oktober daaropvolgend werden de kerkenraadsvergaderingen daarvan vrijgesteld.

In de kerkenraadsvergadering van 13 april 1942 wordt de arbeidsdienst besproken. Wat er besproken is, is echter, waarschijnlijk veiligheidshalve, niet vermeld.

Notulen 1 1-3-'43. Een zuster uit Essen (Duitsland), vraagt onze kerk, haar man, die hier tewerkgesteld is bij de Duitse weermacht, op te zoeken en voor afdwalen te behoeden. Later wordt vermeld, dat pogingen om met hem in contact te komen, zijn mislukt.

Voor interkerkelijke evangelisatie-arbeid onder arbeiders, werkzaam bij de Duitse weermacht, wordt de consistorie van de Bethelkerk beschikbaar gesteld.

De tewerkgestelden in Duitsland uit onze gemeente krijgen een brief van de kerkenraad, waarop door sommigen wordt geantwoord.

Reeds omstreeks september 1941 roept de classis 's Hertogenbosch op tot stelling name tegen de verplichte arbeidsdienst.

In augustus 1942 wordt de kerk van Den Helder getroffen door het feit dat de bezetter Ds. Tollenaar arresteert. Na vier maanden wordt hij voorlopig in vrijheid gesteld en op 23 januari 1943 is hij voor het eerst weer in de kerkenraadsvergadering aanwezig. En hoewel er geruchten gaan, dat deze arrestatie een gevolg zou zijn van loslippigheid van een gemeentelid, verzet de kerkenraad zich daartegen. De kerkenraad meent dat deze geruchten onjuist zijn.

Even tussendoor: de begroting van 1943 vermeldt aan ontvangsten f15.100,-, aan uitgaven f16.100,-, een tekort dus van f1.000,-! Later bleek de rekening aan inkomsten en uitgaven op een bedrag van f 22.082,56 te komen met een voordelig saldo van f 3.267,48.

Reeds tijdens de oorlog deden zich problemen voor, die later geleid hebben tot de zogenaamde vrijmaking. Voor het eerst wordt hiervan melding gemaakt op 24 februari 1942. Op 10 december 1943 vraagt een broeder om bespreking van de leergeschillen. Op 18 februari 1944 wordt vermeld, dat de leergeschillen betrekking hebben op: de algemene genade, het genadeverbond, zelfonderzoek, onsterfelijkheid der ziel, vereniging der beide naturen (Goddelijke en menselijke) in Christus, pluriformiteit.

Ds. Tollenaar licht een en ander toe, hoofdzakelijk echter toegespitst op het genadeverbond. Uit de uiteenzettingen daarover blijkt hij in vele opzichten de meningen van de "bezwaarde" broeders te delen. Omdat de kwestie niet algemeen in de gemeente leeft, wordt er geen gemeentevergadering belegd. Toch komt er later, op verzoek, in april 1944 toch een voorlichtingsavond met evenwel eenzijdige voorlichting, t.w. alleen het synode-standpunt. In de loop van de daarop volgende maanden komen berichten van schorsing (later ontslag) van de professoren Schilder en Greydanus.

Kanselboodschappen en woorden van vermaan komen van de synode. Bezwaarden in den lande vergaderen op 11 augustus 1944 in 's Gravenhage tegen de wil van de synode. Verschillende kerken berichten enerzijds schorsingen van predikanten, anderzijds het verbreken van het verband met de Gereformeerde kerken. De geschillen spitsen zich steeds feller toe. Bezwaarde ambtsdragers dienen, zo wil het de synode, niet langer in het ambt gehandhaafd te worden. Predikanten verlaten de kerk. Op 12 mei 1944 is er in de kerkenraad een uitvoerige discussie over het door de kerkenraad te bepalen standpunt. Besloten wordt, niet tegen de besluiten van de synode te stemmen.

Intussen wordt midden september 1944 vastgesteld, dat door vrijwel algehele (deels verplichte) evacuatie van de burgerlijke gemeente Den Helder, nog slechts 200 kerkgangers zijn overgebleven.

In december 1944 wordt door de diakenen gemeld, dat er van de vereniging "Zusterhulp" nog kledingstukken en textiel aanwezig zijn. De kerkenraad besluit, dat dit kan worden uitgedeeld "daar waar de nood het grootst is". Eind april 1945 is er sprake van voedselnood bij de bewoners van het (toen nog onder de kerk ressorterende) tehuis voor ouden van dagen. Getracht moet worden, daarin verbetering te brengen. Enkele broeders doen de toezegging, in de eerste nood te zullen voorzien (je vraagt je wel af hoe, maar dat zal wel een vraag blijven). De nood zal op de classis aanhangig worden gemaakt. In het verslag van 2 mei 1945 over deze classisvergadering lezen we: *"Gezien de toezending van voedsel door de bevrijders en de mentaliteit der plattelanders is niet over het tehuis gesproken, daar er geen schijn van kans was op enig resultaat"*.

Behoudens de vele problemen door regelmatige evacuatie en de grote verspreiding der gemeenteleden, mag gesteld worden, dat de kerk ook in de oorlogsjaren rijk gezegend is, doordat, behoudens het verlies van een aantal gemeenteleden door oorlogshandelingen, de gemeente als geheel voor grote rampen is gespaard en het Helderse kerkelijk leven zowel hier als elders steeds goede voortgang had.

De Periode 1945 - 1990

Het nu volgende gedeelte beschrijft in hoofdlijnen, met zo nu en dan een blik op curieuze details, de geschiedenis van onze kerk in de periode 1945 tot heden.

In mei 1945 was Den Helder een verlaten stad met ongeveer 4000 inwoners. De met regelmaat uitgevoerde bombardementen op de toen Duitse marinebasis was er de oorzaak van, dat de bevolking in de loop der jaren de stad massaal was ontlucht naar zgn. evacuatie- gebieden in de Kop van Noord-Holland en de omgeving van Alkmaar. Concentratie van Helderse gezinnen vond men vooral in Breezand en Broek op Langendijk. In deze streken waren de Helderse gereformeerden lid van de plaatselijke gemeente met een zgn. verblijfsattestatie. De pastorale arbeid kwam voor verantwoording van de ook geëvacueerde ambtsdragers uit Den Helder.

In Breezand werd zelfs elke zondag een Helderse kerkdienst gehouden in een landbouwschuur. Ook het Helderse kerkblad werd regelmatig aan huis bezorgd. De onderlinge band werd op deze manier zo goed mogelijk in stand gehouden. Al deze mensen kwamen na de bevrijding, zo vlug de mogelijkheid zich voordeed, terug naar Den Helder. De beide kerken, de Bethel- en de Rehobothkerk, waren ondanks alle bombardementen nog geheel in takt en bruikbaar gebleven. **Ds. Tollenaar** was in de bezettingstijd gearresteerd en naar een concentratiekamp verbannen en ds. **Veenhuizen** was vertrokken. Spoedig na de bevrijding kon de kerkenraad weer worden geformeerd en kon het kerkelijk leven weer op gang worden gebracht. Boven verwachting was het, dat vrijwel direct na zijn vrijlating ds. Tollenaar weer in staat was zijn werk in de gemeente aan te vangen. Hij kon de vergadering van de zgn. brede kerkenraad van 24 juli 1945 weer voorzitten, hetgeen hij dankbaar aanvaardde. Tijdens deze vergadering was ook aanwezig ds. van Twillert uit Wieringerwerf. Deze predikant was tengevolge van de onderwaterzetting van de Wieringermeer zonder gemeente en zonder woning. In Den Helder had de kerk dringend behoefte aan een predikant en de kerkenraad benoemde hem dan ook tijdelijk als hulpprediker. Ds. Tollenaar ging de leden in wijk 1 opvangen en ds. van Twillert in wijk 2. **De gereformeerde kerk van Den Helder leefde weer en het enthousiasme groeide.** Helaas mocht dit niet lang duren. De scheuring, die zich in de kerk in het gehele land aftekende in verband met een leerstellige zaak, bleef ook in Den Helder niet zonder gevolgen. Op 4 september 1945 maakte ds. Tollenaar zijn bezwaren in deze zaak aan de kerkenraad kenbaar. Daarna kwam tijdens de vergadering deze zaak steeds weer aan de orde. Ook hadden intussen een veertig leden een akte van vrijmaking getekend. In een brief van 26 april 1946 schreef ds. Tollenaar, dat ook hij gemeend had zich te moeten vrijmaken.

Een zwarte bladzijde voor de gereformeerde kerk van Den Helder.

In plaats van eensgezind opbouwen ging het gescheiden verder. Het werk ging evenwel door. De beroepingscommissie, die inmiddels was geïnstalleerd, had voortvarend gewerkt, hetgeen resulteerde in het beroepen van ds. **Hamming**, die op 22 mei 1946 zijn intrede deed in onze gemeente.

Ondertussen had ds. van Twillert afscheid genomen in verband met hervatting van zijn werk in de eigen gemeente. Nadat de beroepingscommissie een aantal teleurstellingen had moeten incasseren, deed ds. **Hartkamp** op 26 februari 1947 zijn intrede. De kerk bloeide op en de belangstelling voor de kerkdiensten was groot. **De kerkenraad moest zelfs besluiten op zondagmorgen twee diensten te houden in de Bethelkerk.**

De kerk kwam die jaren ook actief naar buiten. We kunnen noemen: Straatevangelisatie met een koor, welkomstdiensten met bekende predikanten, jeugddiensten, ziekenomroep, activiteiten in Goede Ree, leatuurverspreiding, zondagsschoolwerk en in de zomermaanden activiteiten voor de toeristen in samenwerking met de Deutsche Evangelische Kirche in het openluchttheater "De Paddestoel in de Donkere Duinen.

In samenwerking met de Bijbel Kiosk Vereniging werd een kiosk geplaatst in de duinen. In de sporthal werden interkerkelijke evangelisatiediensten georganiseerd. Het Urker mannenkoor "Halleluja" trok veel publiek. Verspreiding van evangelisatielectuur en boekenuitleen door de Rehoboth-bibliotheek, waar nu nog 14.000 boeken beschikbaar zijn, vonden plaats. Ook veel zieken werden hiermee geholpen.

De kerk groeide letterlijk uit zijn jasje. Het plan van vóór de oorlog om bouwgrond voor nieuwbouw te reserveren aan de Lorentzstraat strandde door een misverstand bij het gemeentebestuur. Er moesten dus andere plannen worden ontwikkeld.

Intussen hield de kerkenraad zich ook met andere zaken bezig. Aan de kerkenraad van Schagen werd medegedeeld, dat er door onze predikanten geen classispredikbeurten konden worden vervuld, omdat er voor hen geen logiesmogelijkheid werd geboden. Dientengevolge zouden de predikanten dan op zondag moeten reizen, en dat gebeurde toen niet!

De Kerkdiensten in Julianadorp waren inmiddels ook weer aangevangen en de gemeentelieden daar vielen onder de pastorale zorg van ds. Hamming. Tegen het eind van 1947 werd in Julianadorp een houten barak gekocht, verbouwd, geschilderd en ingericht. Julianadorp had zo een eigen kerkgebouw gekregen, waar men kon samenkomen voor kerkdiensten en andere kerkelijke activiteiten. "**Pniel**" werd dit gebouw genoemd: zoals Jacob aan de Jabbok ondervond dat hij God daar had ontmoet en hij deze plaats deze naam gaf, zo verwachtte de gemeente van Julianadorp in dit kerkgebouw ook God te ontmoeten. Vanaf 1977 tot 1980 diende de heer de **Fockert** de gemeente in Julianadorp als hulpprediker, daarna tot 1985 als predikant. Tot aan de dag van vandaag heeft dit gebouw gefunctioneerd, zij het de laatste tijd niet meer voor kerkdiensten op zondag. Er worden nu kerkdiensten gehouden in het multifunctionele gebouw "**het Trefpunt**".

In tegenstelling tot andere berichten, werd door de rijksoverheid besloten de marinebasis in Den Helder te handhaven. Dit had voor de kerkelijke gemeente een grote toestroom van dienstplichtige matrozen en de vestiging van tientallen marinegezinnen tot gevolg. De pastorale bearbeiding werd voor de beide predikanten te veel en er moest naar een derde predikant worden uitgezien.

De financiële consequenties voor de gemeente waren echter te zwaar. Na een langlopende discussie met het deputaatschap van de synode dat over krijgsmachtzaken ging, werd de toezegging verkregen, dat zij voor 50 % zouden bij -dragen in het traktement van een derde predikant. Ds. Swen vond zo zijn plaats in onze gemeente en hij ging voortvarend aan het werk. De helft van de tijd was beschikbaar voor de marinegezinnen, de rest voor het werk in de wijk. Het was toen maart 1949. Toen enkele gemeenteleden in die tijd dachten, dat de functie van "voorlezer" in de eredienst wel kon vervallen, hadden zij mis gerekend, want de kerkenraad besloot de inbreng van een ouderling te handhaven. Ook het voorstel, 1 x per maand véér de dienst het ritmisch zingen te beoefenen, kon geen genade vinden in de ogen van de kerkenraad. Op dit besluit is men spoedig weer teruggekomen en in april 1948 werd een begin gemaakt met het oefenen in het ritmisch zingen. Door het kordate optreden van **koster Van Leeuwen** kon in 1948 een schoorsteenbrand in de Bethelkerk worden bedwongen. Een voorstel om hem hiervoor schriftelijk te bedanken werd verworpen, want de kerkenraad beschouwde dit als een normale taak van de koster. Ook uit de consistoriekamer van de Rehobothkerk moest de rook worden verdreven, n.l. van de sigaren, die weer ruimschoots voorhanden waren. Besloten werd daar een ventilator te plaatsen. Ook deze details werden zorgvuldig in de notulen van de kerkenraad vastgelegd.

Onze bejaarden werden toen ook niet vergeten. Het "Huis voor ouden van dagen", zoals het toen genoemd werd, werd in 1950 uitgebreid voor een bedrag van f.38.300.--. De sterke groei van de burgerlijke gemeente had uiteraard ook invloed op het beleid van de kerk. Er ontstond de gedachte om nieuwbouw buiten de Linie te realiseren.

De liturgie had ook in onze stad niets blijvends. In 1951 werd besloten het ritmisch zingen in te voeren. Opvallend detail hierbij was, dat 2 van de 3 organisten tegen dit besluit waren. De "voorlezer" werd toen als overbodig beschouwd en verdween.

In november 1951 werd besloten een commissie te benoemen, die opdracht kreeg onderzoek te doen naar een andere wijze van avondmaal vieren, zulks in verband met de tijdsduur. Eind 1952 werd de nieuwe vertaling van de Bijbel ingevoerd. De regelmaat, zo staat in de notulen, werd aan de wijsheid van de predikanten overgelaten. Financieel hebben de penningmeesters van de kerk de touwtjes steeds aan elkaar kunnen knopen. Door middel van de vaste Vrijwillige bijdragen, rondgangen en acties kon de kerk aan al zijn verplichtingen voldoen.

Ook voor bijzondere doelen werd veel gegeven. Zo bracht de extra collecte voor de watersnoodramp in 1953 f.11.800.-- op. De collectes vormden uiteraard ook een belangrijke bron van inkomsten. 2800 kerkgangers **per zondag was normaal!**

Er kwamen zelfs klachten binnen bij de kerkenraad over de overvolle bezetting van de Bethelkerk in de avonddiensten. Om dit probleem op te lossen, werd besloten in Nieuw Den Helder te zoeken naar een tijdelijke preekgelegenheid. De oplossing werd gevonden in een gymnastieklokaal in de Duinroosstraat. Inmiddels waren de voorbereidingen om in Nieuw Den Helder een kerk te bouwen op gang gekomen. In januari 1953 werd optie gevraagd op twee terreinen (Javastraat en Jan Verfaillweg). **Prioriteit werd gegeven aan nieuwbouw in Nieuwstad.** In juni 1953 werd de grond aan de Jan Verfaillweg gereserveerd. Voorde torenbouw zegde het gemeentebestuur 50% subsidie toe. In die tijd werden er bussen ingezet om de kerkgangers naar de Bethel- en Rehobothkerk te brengen. Door middel een onderhandse aanbesteding kwam de combinatie Cuperus / Bezuyen als laagste inschrijver uit de bus. De bouw van de nieuwe kerk werd gegund voor een bedrag van f.281.430.--, exclusief meubilair, verwarming en orgel.

De officiële opening van de Duinkerkerk vond plaats op 30 november 1956. Het totale aantal kerkgangers in die tijdsteeg zelfs tot 3133. In '57 begon de achteruitgang van het kerkbezoek; deze ontwikkeling heeft zich in de loop der jaren helaas voortgezet. Nieuw Den Helder werd als derde wijk geïnstalleerd en ds. Swen nam de pastorale zorg op zich. Zo ontstond een derde wijk, met als gevolg een propvolle consistoriekamer in de Rehobothkerk tijdens de zgn. brede kerkenraadsvergaderingen. Pogingen om in die tijd «t een andere vergaderstructuur te komen, leden schipbreuk. In 1959 kreeg de Bethelkerk een inwendige opknappbeurt. Voorts werd een gebouw aangekocht in de Wezenstraat en ingericht tot jeugdhuis. Ook het voorstel van diaconie, het "Huis voor ouden van dagen" los te maken en de kerk door het verder te laten functioneren in een stichtingsvorm, werd met grote meerderheid aangenomen. De voorwaarde was wel, dat de kerk steeds met twee vertegenwoordigers in het bestuur zou participeren. **Eind 1959 telde de gereformeerde kerk van Den Helder 3968 leden.**

Deze ontwikkeling had tot gevolg, dat er binnen de gemeente stemmen opgingen om te komen tot het institueren van een vierde predikantsplaats. De financiële commissie kreeg opdracht om met een kostenplaatje te komen. Een actie, die f.17.500.-- opracht, kon de commissie enige vertrouwen geven voor de toekomst. Discussies over een betere vergaderstructuur bleven de kerkenraad achtervolgen.

Later werd het inmiddels door de Generale Synode ontwikkelde model voor grote stadskerken, bestaande uit een kerkenraad voor algemene zaken en wijkkerkenraden, aangenomen en ingevoerd. Het initiatief voor deze opzet kwam evenwel uit Den Helder!

De zgn. brede kerkenraad vergaderde voor het laatst in januari 1961. **De eerste vergadering van de K.A.Z. vond plaats op 21 februari 1961.** Eén van de eerste onderwerpen van de KAZ was het benoemen van een commissie, die opdracht kreeg een plan te maken om de stad in 4 wijken te verdelen. Als streefdatum voor het beroepen van een vierde predikant werd 1 juli 1962 genoemd.

In nov. 1961 werd een beroepingscommissie benoemd en op 9 mei 1962 deed **ds. de Zeeuw** zijn intrede in de Duinkerkerk.

Huisvesting in een stad met sterke groei was een groot probleem. De eerste weken moest ds. de Zeeuw pendelen en dat dit schadelijk was voor het werk, ontdekte men spoedig. De groei van de stad ging door en met name in zuidelijke richting. De contouren van de wijk **de Schooten** werden zichtbaar.

Een vierde kerkelijke wijk was de logische stap, die volgde. Ds. Swen wilde zich graag voor deze wijk gaan inzetten. Ook voor deze wijk kwam een plan voor kerkbouw op tafel. Omdat de samenwerking met de hervormden en Rooms Katholieken in de loop der jaren was verbeterd en men elkaar beter had leren kennen, werd om praktische en financiële redenen besloten gezamenlijk een kerk te bouwen. In de vorm van een stichting zouden de kerken participeren. Een unieke vorm van samenwerking en een juiste kijk op de toekomst, zoals de geschiedenis intussen heeft geleerd. **De Vredeskerk, een schitterend complex, was het resultaat.**

Ds. Swen heeft hier zegenrijk mogen werken, zo vertelde hij bij zijn afscheid in 1974 in verband met zijn emeritaat. Hij werd opgevolgd door ds. **van Houte**. Deze predikant vertrok in 1982 naar Groningen. De wijken 1 en 2, waar de predikanten Hartkamp en Hamming al jaren werkten, dachten gevrijwaard te blijven van beroepingswerk.

Maar niets was minder waar. In 1966 meende ds. Hamming een beroep uit Harlingen te moeten aannemen.

Enkele jaren later vertrok ds. Hartkamp naar Hillegom. In 1968 deed in wijk 2 ds. **Brederveld** zijn intrede en ds. **Koetsveld** kwam in 1973 naar wijk 1. Het kon niet uitblijven, dat als gevolg van deze mutaties er ook veranderingen kwamen, o.a. in de liturgie. In wijk 2 werd de avondmaalsviering veranderd.

Daar ging de gemeente toen niet meer aan tafel, maar brood en wijn werden rondgedeeld. Allerlei door de synode vrijgegeven liturgische formulieren werden ingevoerd en de gezangenbundel werd uitgebreid. Discussie over al deze zaken vroeg veel tijd. Inmiddels was wijk 3 ook weer vacant geworden en een beroepingscommissie moest dus aan de slag. In september 1968 deed ds. **den Hengst** zijn intrede in de Duinkerkerk. Na een periode van 6 jaar vertrok hij en hij werd opgevolgd door **ds. de Vries**, die bijna 14 jaar in wijk 3 heeft mogen werken. Ds. Koetsveld in wijk 1 bleef ook 6 jaar in Den Helder. Onder zijn leiding kwam in de binnenstad het evangelisatieproject "**de Bron**" tot stand.

Hij werd opgevolgd door ds. **Schelhaas**, die in 1988 werd opgevolgd door de huidige predikant ds. **Faber** en onze pastorale werkster, **mevr. Oosterhoff**. In de loop der jaren is zowel landelijk als plaatselijk in het kerkelijk leven veel veranderd. Over tal van zaken ontstonden andere opvattingen. In de kerkdiensten deden nieuwe vormen hun intrede. Er ontstond meer pluriformiteit in de kerk en deze ontwikkelingen zijn niet zonder de nodige spanningen verlopen. Misschien is de kerk nu in wat rustiger vaarwater terecht gekomen.

De tijd zal het leren!

Omzien in verwondering

De geschiedenis van onze kerk wordt, hoe kan het ook anders, gemarkeerd door de vele predikanten, die onze gemeente hebben gediend. Het is passend ook een moment stil te staan bij de velen, die op allerlei plaatsen en in verschillende functies een actief aandeel hebben gehad in het werk bij de kerk. Zij deden dit, omdat zij zich geroepen voelden door de Heer van de kerk.

Het was. mensenwerk, dus bepaald niet altijd vlekkeloos. Maar ondanks teleurstellingen en tegenslagen overheerst een gevoel van dankbaarheid voor alles wat de gereformeerde kerk van Den Helder voor zo velen gedurende 150 jaar heeft betekend. Aan het slot van dit geschiedenisverhaal, dat uiteraard niet volledig kon zijn, past dan ook de bede:

*o Heer, wees met uw kerk
en laat ons niet vergaan
maar zend uw kracht diep in de nacht,
uw kracht om op te staan.*

Den Helder, juni 1990.

Van stal tot kathedraal (Gebouwen en orgels)

De gebouwen

Nadat op 3 juni 1840 de instituering van de gemeente plaats vond, werd een verzoek gericht *“aan den Koning om onze Godsdienst vrij en ongehinderd uit te oefenen”*. Dit verzoek werd afgewezen. Het gevolg was, dat er geen sprake kon zijn van een eigen vaste plaats van samenkomst. Men kwam op wisselende, soms geheim gehouden, plaatsen bijeen, ook wel eens “ergens” in Koegras. Met ingang van 9 januari 1841 mocht men “min of meer” vrij bijeen komen.

Op 10 januari 1841 wordt het eerste Heilig Avondmaal gevierd in de stal van de weduwe Lobé, naast de koeien. En deze stal zal voorlopig de plaats van de bijeenkomsten van de gemeente blijven. In 1843 wordt het gebruik in een officieel huurcontract vastgelegd. Op een blad papier, waarvan in de Kerkbode van 12 april 1930 een afdruk werd opgenomen, stond een tekening van het front van de stal. De tekst op dit blad is zo interessant, dat we deze onverkort weergeven. Boven het front stond vermeld:

“Het gebouw Van buiten zoo Het behoort. De grond van het bleek velt behoort in het gebouw”.

Vervolgens staat onder de tekening:

*“ik ondergetekende bekenne mijn gebouw staande aan de zeedijk Wijk J, achter No. 86 *1) verhúúrd te hebbe aan de hoofden der oud of dordsch Gereformeerde gemeente en verlang het zoo danig weer terug, indien boven genoemde gemeente het niet langer van mijn of van mijn erfgenamen in huur wil houden, getekend onder getuigen van de leeraar W C. Wüst, ouderlin gen J. C. Scheffer, Jacob Bruijn en Adriaan Jongkees. Wedu B. Lobé den 20 maart 1843”.*

Daarna volgt opzij van de stal:

*“Wij ondergetekende leeraar en ouderlingen der oud of dordsch Gereformeerde gemeente, erkennen dit gebouw voor kerk gebouw gehuurd te hebben, van Heintje Kroon Wedu Lobe, staande aan de zeedijk Wijk J Achter No 81 * 1) en Verklaren aan boven genoemde of aan haar erfgenamen, het zoo danig weer terug te leveren, als de gemeente het niet meer in huur zal houden, waartoe onze opvolgers zich verplichten moeten. Getekend onder getuigen van*

Heintje Kroon

Wedu Lobe

WC. WüstSr.

Jacob Bruijn

Helder den 20 Maart 1843 An Jongkees, .J. C. Scheffer”.

Enige jaren later (1849) wordt de stal door de gemeente in eigendom verkregen. Tot 1862 heeft dit gebouw dienst gedaan. Daarna is het afgebroken en verrees op dezelfde plaats een stenen gebouw, een fraaie nieuwe kerk, met de naam **Bethelkerk (Bethel huis van God)**, gelegen aan de later genoemde **Kanaalweg**.

1) No 86 resp. No 81 werd bij de officiële tekening vermeld.

De oorkonde van de eerste steenlegging is bewaard gebleven, in particulier bezit. De **Gedenkrol** (oorkonde) wordt op 15 september 1862 getekend ter gelegenheid van de eerste steenlegging van de eerst gebouwde kerk van de toen hetende “Christelijke afgescheiden Gemeente”.

In de oorkonde wordt overigens vermeld, dat er twee eerste stenen werden gelegd, te weten *“aan den Noordelijke hoek door den architecten Hoofdopzichter over den bouw, zijnde de Heer Engelbertus Jacobus Knoppert oud 30 jaar op den negentiende Mei 1800 twee en zestig ‘s morgens om zeven uur”* en als tweede *“de eerste steen aan het opgaande werk is gelegen door Abel op ‘t Holt oud zes jaar regts tegen het voordeurkozijn, op den dertigste Mei 1800 twee en zestig, ‘s morgens om elf uur onder het plegtig aanroepen van den naam des Heeren...”* enz. De gedenksteen, die ter gelegenheid daarvan werd ingemetseld is na de sloop van het gebouw behouden gebleven. De kerk heeft dienst gedaan tot 1913 en werd daarna gebruikt als militair tehuis.

In 1889 was intussen een tweede kerk gebouwd aan de Spoorstraat, genaamd “Zuiderkerk”. Deze werd in 1912 vergroot (wat nog steeds duidelijk is te zien) en in **1913**, na het afstoten van de **Bethelkerk** aan de Kanaalweg als **tweede Bethelkerk** in gebruik genomen. Het militair tehuis aan de Kanaalweg werd in latere jaren (omstreeks 1930) weer gebruikt om (hulp)diensten in te houden wegens ruimtegebrek.

De gevelsteen van de eerste Bethelkerk werd in de voorgevel van de tweede, thans nog in gebruik zijnde Bethelkerk (door een onzer naoorlogse predikanten eens met de naam “Kathedraal” begiftigd) ingemetseld en naar wij hopen zal deze nog vele jaren deze kerk sieren.

We moeten nog even terug naar 1857. Aan de Breestraat (in de tweede wereldoorlog afgebroken) worden enkele percelen aangekocht en gereed gemaakt om dienst te doen als Christelijke school. Reeds in 1861 werd deze school weer gesloten wegens geldgebrek en terugverkocht aan de vorige eigenaar. Wellicht was dit mede een gevolg van de aankoop in 1860/1861 van een pastorie aan de Dijkstraat (eveneens in **W.O. II** afgebroken) en van een huis daartegenover. Het doel was dit tot kerk te verbouwen. Ook dit laatste wordt tengevolge van geldgebrek terugverkocht aan de oorspronkelijke eigenaar. Overigens is de pastorie, hoewel later niet meer als zodanig in gebruik, tot 1939 eigendom gebleven van de kerk.

In 1934 is de inmiddels gebouwde tweede kerk voor de gereformeerde kerk van Den Helder in gebruik genomen, onder de naam Rehobothkerk (Rehoboth = de Heere heeft ons ruimte gemaakt). Deze was tevens bestemd als wijkgebouw en in verband daarmee was het gebouw te verdelen in drie afzonderlijke ruimten door middel van schuifwanden. De bouw van deze kerk was nodig in verband met de groei van de gemeente. Helaas werd de kerk in 1989 verkocht en afgebroken door vermindering van het kerkbezoek en samenvoeging van de wijken 1 (Bethelkerk) en 2 (Rehobothkerk).

In mei 1939 wordt opnieuw een architect benoemd voor het ontwerpen van een andere kerk. In juli 1939 werd nog getracht de Westerkerk te kopen, doch dit ging niet door. In verband met het uitbreken van de oorlog in mei 1940 worden alle activiteiten voor nieuwbouw van een kerk stopgezet.

Medio 1941 wordt voor alle gebouwen, waaronder de pastorie bij de Bethelkerk en de kosterswoningen bij Bethel- en Rehobothkerk, een molestverzekering afgesloten. Later wordt deze uitgebreid tot het tehuis voor ouden van dagen in de toenmalige Gravenstraat.

Overigens worden niet alle werkzaamheden op "een laag pitje" gezet, want in januari 1942 besluit de kerkenraad tot het restaureren van de muren van de Bethelkerk en het schilderen van de Rehobothkerk. In mei 1942 wordt gerapporteerd, dat de restauratie van de Bethelkerk stagneert, omdat de benodigde materialen door de bezetter in beslag zijn genomen.

In augustus 1942 moet de ruimte van de Rehobothkerk verhuurd worden voor een openbare school, daar de kerk anders zal worden gevorderd door de bezetter.

Hoewel van dit gebouw niet eerder gewag werd gemaakt, moet nu wel even worden vermeld, dat het verenigingsgebouw evenals, zoals dat toen heette, bewaarschool, "Irene" in de Hoogstraat, wordt gevorderd.

Gedurende de oorlog zijn op evacuatieadressen vele gebouwen, zoals bollenschuren, een café, enz., gebruikt voor godsdienstoefeningen. En natuurlijk waren de evacués ook welkom in de plaatselijke kerken.

Vermeldenswaard is nog, dat eind 1940 wordt besloten, geen kerkdiensten in de Bethelkerk te houden en alleen nog te "kerken" in de Rehobothkerk, dit in verband met voordeliger verwarming (men moest toen reeds zuinig zijn met brandstof) maar ook vanwege de grotere veiligheid. Op het toenmalige winkelcomplex van V&D (hoek Keizerstraat-Spoorstraat) was door de Duitsers namelijk afweergeschut geplaatst.

Na de oorlog komt het kerkelijk leven weer spoedig op gang, worden de kerken weer in gebruik genomen en wordt in de stad een aanvang gemaakt met wederopbouw, omdat er veel huizen worden afgebroken, dan wel door oorlogsgeweld verloren gegaan. Zo ontstaat er in Den Helder een nieuwe wijk buiten de Linie, die aanvankelijk, naar de aard van de bebouwing, door de bevolking de naam Jeruzalem krijgt toebedeeld, doch officieel "**Nieuw Den Helder**" wordt genoemd.

Deze wijk krijgt een zodanige omvang, dat het nodig blijkt hier een nieuw kerkgebouw neer te zetten. In het Centraal Weekblad van 15 **december 1956** wordt uitvoerig over de ingebruikname van de kerk geschreven. Ds. Swen, die in dit jubileumjaar 1990 zelf ook twee jubilea viert, hield de eerste preek in het nieuwe kerkgebouw met de eerste echte kerktoeren van Den Helder. Met de naamgeving van de kerk wilde het niet erg vlotten. Er werd een prijsvraag uitgeschreven met als resultaat, dat de kerk "voorlopig" **Duinkerkerk** zou worden genoemd, maar dat is zo gebleven. Helaas is het kerkbezoek van dien aard, dat mede als gevolg van het samengaan met de Hervormde gemeente in Nieuw Den Helder, in dit jubileumjaar de kerk slechts éénmaal in de veertien dagen voor één morgendienst wordt gebruikt.

De stadsuitbreiding van Den Helder gaat door en ten oosten van de wijk Nieuw Den Helder, aan de andere kant van de spoorlijn wordt een geheel nieuwe wijk gebouwd: De Schooten. Ook daar blijkt op den duur kerkbouw noodzakelijk. Intussen is er echter een geheel nieuwe stroming op gang gekomen, die van gezamenlijke kerkbouw met andere kerkgenootschappen. Er wordt een stichting in het leven geroepen bestaande uit vertegenwoordigers van de Rooms-katholieke, Nederlands Hervormde en Gereformeerde kerken die tezamen besluiten tot kerkbouw door die stichting. **En zo ontstaat de Vredeskerk, eind maart 1971 in gebruik genomen.** De twee kerkzalen, (respectievelijk 467 en 177 zitplaatsen) worden in onderling overleg en naar behoefte gebruikt door alle drie kerkgenootschappen. Dat betekende, dat wanneer er een R.K. dienst aan een bijvoorbeeld Gereformeerde kerkdienst was vooraf gegaan, een aantal specifiek Rooms-katholieke beelden en dergelijke, voor de aanvang van de Gereformeerde dienst achter daartoe aangebrachte gordijnen werden geplaatst (men zou hierbij kunnen denken aan zondag 35 van de Heidelbergse Catechismus).

Maar nu nog even terug naar de verkoop en afbraak van de Rehobothkerk. Was dit enerzijds een gevolg van de ontegenzeggelijk verminderde belangstelling voor de kerk, anderzijds kwam dat doordat een aantal leden van het Gereformeerde volksdeel was afgevloeid naar de beide nieuwe wijken en de wijk Julianadorp.

En hiermede zijn we aangeland in het laatste stadsdeel waar Gereformeerde kerkdiensten worden gehouden (of liever werden, want thans zijn het uitsluitend gecombineerde diensten met de N.H. kerk).

Aanvankelijk “kerkten” de Julianadorpers, of beter, de Koegrassers, en dat is meer dan alleen Julianadorpers, in Den Helder of in Anna Paulowna. Voor de oorlog reed er zelfs geruime tijd een kerkbus, via de Friese Buurt naar Den Helder, doch ook twee “dorpers” de broeders Van Die en Zijderveld hebben zich niet onbetuigd gelaten. Deze reden soms, o.a. met slecht weer, met een overdekte vrachtwagen, waarin wat banken werden neergezet, mensen naar de kerk in Den Helder of in Anna Paulowna.

In november 1948 werd het gebouw PNIËL gesticht, ook al omdat het aantal Gereformeerden in Julianadorp en omgeving was toegenomen. Maar ook hier ging de uitbreiding van de Gemeente Den Helder door. Er ontstonden nieuwe wijken bij Julianadorp, wat weer tot gevolg had, dat zich ook daar Gereformeerden vestigden. De behoefte aan meer kerkruimte werd dan ook steeds groter, ook al omdat na het (aanvankelijk gedeeltelijk) samengaan van de Gereformeerde Kerk en de Nederlands Hervormde Gemeente, zowel het gebouw Pniël als de Hervormde Kerk (eerste steenlegging 8 oktober 1909) te klein bleken voor het groeiend aantal leden. Er moet dus naar andere mogelijkheden worden gezocht. Weliswaar bestond er een bouwfonds Kerk Julianadorp, maar het kwam (nog) niet tot nieuwbouw. De oplossing wordt gevonden in een heel andere hoek. In de nieuwbouwwijk te Julianadorp is in **Middelzand** een sporthal gebouwd, “**Trefpunt**” geheten (een naam die ook een kerk niet zou misstaan). Met de stichting, die deze hal beheert, wordt een huurovereenkomst gesloten voor het houden van kerkdiensten ‘s zondagsmorgens van 9.00 tot 11.00 uur, ingaande **oktober 1977**. Dit is gemakkelijker neergeschreven dan uitgevoerd. Om deze diensten te kunnen houden, moeten iedere zondagmorgen voor de aanvang van de dienst ongeveer 250 stoelen (en met bijzondere diensten veel meer stoelen, soms ook de tribunes), een preekstoel en een orgel worden gereedgemaakt en ‘n liturgisch centrum worden ingericht. Na afloop van de dienst wordt alles weer teruggebracht in de opbergruimte! Voorwaar geen sinecure.

Werden de middagdiensten eerst om en om in Pniël en in de N.H. kerk gehouden, op 29 maart 1981 besloot de kerkenraad, in het vervolg alle middagdiensten in de Nederlands Hervormde kerk te houden, “omdat Pniël in de zomer te warm was”. Daarmede is er dan een eind gekomen aan de functie van het gebouw Pniël als kerk, tenminste op één keer per jaar na: Als er kermis is in Julianadorp in het Loopuytpark, wijkt men voor de middagdienst uit naar Pniël, in verband met de geluidsoverlast. Maar daarmede is de functie van het gebouw niet vervallen. Thans doet het nog geregeld dienst als ruimte voor jeugdwerk, catechisaties, kerkenraadsvergaderingen en als repetitielokaal voor een koor. En hoewel niet speciaal bij elk gebouw vermeld, hadden of hebben eveneens alle andere gebouwen min of meer regelmatig met verschillende nevenactiviteiten te maken (gehad). Om er maar eens een aantal te noemen (nu of in het verleden): classicale vergaderingen, kerkenraadsvergaderingen, diaconie-, evangelisatie- of zendingscommissievergaderingen, vrouwen- en mannenverenigingen, jeugdverenigingen, catechisaties, wijkwerk, repetitielokalen voor verenigingen en koren, bibliotheek, enz., enz. En daarmede hebben de gebouwen niet alleen een belangrijke kerkelijke, maar ook maatschappelijke functie (gehad).

Onze kerkorgels

De Bethelkerk

Het orgel is gebouwd door de Alkmaarse orgelbouwer, fa. Pels & Zn; Bouwjaar 1915. Het werd geplaatst in mei 1916 en kostte f.4000.--. Het is een pneumatisch instrument en de windvoorziening werd verzorgd door 2 voettreden. Pas in 1926 werd een elektromotor geplaatst, die de orgeltrapper, zeer tot zijn ongenoegen, overbodig maakte. De speeltafel stond toen naast het orgel op de orgelgalerij. Het bezat 10 registers, verdeeld over 2 klavieren, waarvan de Bourdon 16 voet een dubbelfunctie kreeg, want dit register was op het onderklavier aanwezig en kon tevens, zelfstandig, op het Pedaal gebruikt worden.

In 1949 werd het orgel geëlektrificeerd en uitgebreid en werd de speeltafel verplaatst naar de galerij tegenover de preekstoel. In de jaren 1980/1981 werd het orgel, nu door de Gebr. v.d. Kuijl, geheel gerenoveerd.

De elektrische speeltafel werd verplaatst van de galerij tegenover de preekstoel naar de orgelgalerij naast het orgel.

De Rehobothkerk

Het orgel werd nieuw aangekocht bij de fa. Pels te Alkmaar, en werd geplaatst in een daarvoor bedoelde ruimte boven de kansel.

De kerk was gebouwd in 1934. Tot 1938 werd gezongen bij een harmonium. In 1938 kwam het nieuwe orgel. Het was een éénklaviers orgel met 7 sprekende stemmen. Het werd door Feike Asma in gebruik genomen met een concert. De eerste organisten waren de heren G.Fuldner en J.Jongkees. De aankoopsom bedroeg f.2000.--, wat ook voor die tijd een laag bedrag was. Het orgel werd in 1989 door A.v.d.Kuijl gedemonteerd en ligt thans opgeslagen in een der loodsen van de fa.Visser en wacht op betere tijden.

De Duinker.

Het werd in 1958 geplaatst door de fa.Verweij uit Amsterdam. Het is een drie-klavierspedaalorgel met 21 registers, een knaap van een instrument dus met een groot volume. De eerste organisten waren Dr.J.M.Sanders en A.v.d.Kuijl.

Vanaf het begin is het al niet zo best geweest met dit instrument. Het heeft zich tijdens het in-gebruikname-concert door Feike Asma nog goed gehouden, maar onmiddellijk hierna begonnen de moeilijkheden. Ds. Swen schrijft in een artikel in de kerkbode van 14 augustus 1965: *“Zondag was de toestand van het orgel tenminste weer bar en boos. Verschillende broeders en zusters hebben er zich behoorlijk aan geërgerd. Nog maar nauwelijks hadden de organisten de windmotor aangezet, of een groot deel van de pijpen begon te spreken. ‘t Was een afschuwelijk gejank. En in dit gejank mengde zich dan nog bovendien een dof gedreun, dat herinnerde aan een auto, waarbij men vergeten was het contactsleuteltje om te draaien*

Het artikel eindigt met: *“Gezocht werd naar andere genezingsmiddelen. Deze zijn echter voor dit zieke orgel nog steeds niet gevonden. En het is de vraag of ze ooit gevonden zullen worden. Gebleken is wel zo langzamerhand, dat het zoeken is naar een vierkante cirkel. Ik hoop dat er zo spoedig mogelijk stappen zullen worden genomen om deze nare orgelkwestie uit de wereld te helpen. Want haast is in deze zo langzamerhand slepende kwestie, beslist wel nodig”.*

Tijdens de K.A.Z.-vergadering van 18 januari 1966 werd besloten het reparatiewerk te laten uitvoeren door de gebr. v.d.Kuijl.

Door hen werd het orgel voorzien van een geheel nieuwe speeltafel en van een nieuw toets- en register traktuur. Ook de windvoorziening werd nieuw aangelegd. Een extra bijzonderheid werd nog de herplaatsing van het rugwerk. Dit rugwerk werd op stevige balken een stukje verder de kerk in geplaatst, zodat er ruimte is om achter de spelende organist door te lopen. Dit vergemakkelijkt het werk van een bediener van de diverse registerknoppen.

Het werd in het voorjaar van 1968 opnieuw in gebruik genomen met een orgelconcert door de heer Feike Asma. Het orgel functioneert nog steeds in iedere dienst.

De Diaconie

“Zonder gebouwen kan de kerk leven, zonder diaconie sterft de kerk” is een uitspraak uit 1890 van **Ds. J.C. Sikkel**.

Dit heeft de kleine groep, die op 3 juni 1840 tot kerkinstituering overging heel goed begrepen. Na hun inzegening op 1 juli daaropvolgend ondertekenden zij de volgende verklaring:

Diakene

‘Als diakens zijn wij verplichten is ons werk, dat al hetgeene uit liefde gegeven word, hetzij in almoeze of goederen, dat wij dat getrouw en naarstig vergaderen en bewaren en toe te zien tot behoefte en hulp der aremen. Ten anderen zorg te dragen in het uitdeelen waarzulks vereijst mag worden enz ‘

w. g. F. Rijlaarsdam

W. C. Henkens

Er is weinig bekend over het werk van de diakenen in de eerste beginjaren van de kerk. De zorg voor de armen zal centraal gestaan hebben. De armen in die tijd waren in de eerste plaats de weduwen en de wezen. Zo ontstond er aan het eind van de negentiende eeuw een vereniging: de *“Weezen verpleging”*. Een commissie belastte zich met het innen en beheren van de contributie. De diaconie besliste over de uitgaven en zorgde er bovendien voor dat de wezen of half-wezen een onderdak kregen. Eveneens werd er op gelet dat familie en/of voogden zich niet aan hun plichten onttrokken.

Ook beheerde de diaconie het suppletie- of onderwijsfonds. Hieruit werden die gezinnen gesteund, die de bijdrage voor de christelijke school niet konden betalen.

De schoolstrijd woedde in alle hevigheid en christelijk onderwijs was belangrijk.

Wat opvalt in de notulen en financiële verslagen van die tijd, is dat de uitgaven de inkomsten meestal overtroffen. Er is bijna altijd een saldotekort. De diaconie verzocht dan de plaatselijke predikant om in gebed en preek hier aandacht aan te schenken. Later, toen de zondagsbode verscheen, deed men ook via dit blaadje een beroep op de gemeente. Niet dat de diakenen te gemakkelijk het geld uitgaven. Elk geval werd uiterst zorgvuldig overwogen. Geregeld gingen de broeders diakenen op pad, dikwijls constateerden ze dat er *“nood heerste”* in een bepaald gezin. Men stelde dan voor, een wekelijkse *‘handreiking’* te geven. Dat was soms f2,50 of f1,--. Dit werd meestal in dank aanvaard, maar het kwam ook voor dat men te horen kreeg, dat er geen *“vrijmoedigheid”* bestond om iets van de diaconie aan te nemen.

Er werd niet alleen geld gegeven. ‘s Winters werd er voor brandstof gezorgd, en b.v. gort en spek uitgedeeld. Zieken kregen dagelijks melk en/of eieren thuisbezorgd. Er werd ondersteuning gegeven bij ziekenhuisopname en operatiekosten. Ook kleding en pantoffels werden via de diaconie verzorgd. De jongemeisjesvereniging *“Lydia”* droeg op verzoek van de diaconie een steentje bij, b.v. door een luiersmand klaar te maken, het maken en vermaken van kleding, breien van sokken, enz.

Meermalen kwam een geval van een buitenkerkelijke ter sprake, maar hoe moeilijk het hen ook viel, men had geen geld, men kon niet helpen. Eerst de huisgenoten des geloofs en voor hen was dikwijls niet genoeg.

De diakenen vergaderden elke maandagavond. Eerst **werd het geld geteld, daarna werden de “handreikingen” ter uitdeling aan de diakenen gegeven en dan werden de nieuwe aanvragen behandeld.** Dit is, met onderbreking tijdens de oorlog, doorgegaan tot juli 1963. Zelden werd een vergadering afgelast. Dat gebeurde wel, na een uitgebreide discussie, met de vergadering van 31 aug. 1898. Toen werd koningin Wilhelmina 18 jaar.

De diakenen werden niet alleen met materiële moeilijkheden geconfronteerd. Er waren b.v. moeilijk opvoedbare kinderen, gemeenteleden met een psychische afwijking. Er werd dan gezorgd voor opname in een inrichting. Het duurde soms ruim een jaar eer dat gerealiseerd was. En dan te bedenken dat er geen sociale raadsman of maatschappelijk werker tot steun was. Gelukkig kwam er landelijk ondersteuning. In 1889 werd de eerste Diaconale Conferentie georganiseerd. Enkele jaren later werd het Diaconale Correspondentenblad uitgegeven. Hierdoor kreeg men informatie, men kon vragen stellen en kreeg gedegen antwoorden.

In het begin van de twintigste eeuw werd het “zorgterrein” groter. “Ouden van dagen” die zichzelf niet meer konden verzorgen en van wie de familie die taak niet op zich kon of wilde nemen, werden in een kosthuis geplaatst. De diaconie betaalde hiervoor de vergoeding, geheel of gedeeltelijk. Ze zag bovendien toe op de verzorging, schafte beddengoed enz. aan. Het was niet altijd gemakkelijk een kosthuis te vinden. De wens van een eigen tehuis groeide. Op 28 oktober 1918 nam de diaconie het besluit hiertoe. Al spoedig kwam het geld binnen. Een legaat van f700,--een gift groot f500,--; dat waren hele bedragen in die tijd. Maar ook de maandelijkse bijdragen van kwartjes en dubbeltjes, opgehaald door leden van “Lydia”, hebben meegeholpen. **En 5 jaar later, 16 oktober 1923 werd in de Gravenstraat het “Tehuis voor ouden van dagen en hulpbehoevenden der Gereformeerde kerk” geopend.**

Het was voor die tijd zeer modern opgezet. Er waren geen gemeenschappelijke mannen- en vrouwen slaapzalen, maar kamertjes, waardoor echtparen niet gescheiden hoefden te worden. Uit het hele land kwamen vragen binnen over de gevolgde procedure.

In de eerste jaren kwam het tehuis wekelijks voor op de agenda van de diaconale vergadering, om de problemen te bespreken, waarbij de financiën niet de belangrijkste waren. Zo waren er de regeling en aanvragen voor opname, onderwerpen als de verstrekte voeding, personeelskwesties.

De afkeuring werd uitgesproken over het gebruik van alcohol in het tehuis. Dit n.a.v. een traktatie op een glaasje advocaat.

In de gemeente gingen de wekelijkse handreikingen door, bovendien werden melk, eieren en soms een half flesje wijn als versterkend middel, schoenen, brillen en brandstof verstrekt. In de winter waren er de extra uitkeringen aan vissers. Indien mogelijk werd dat later terugbetaald. De koude winter van 1929 volgde, de crisisjaren kwamen met de werkloosheid.

En dan wordt het mei 1940. Maandag 13 mei, tweede Pinksterdag, kwamen slechts 4 diakenen bij elkaar, in het huis van de voorzitter. Het geld werd geteld, de “handreikingen” werden uitgedeeld en dan gaat men weer uiteen. Op 20, 27 mei, 3, 10, 17 en 24 juni werd er, zij het in het kort, vergaderd. Er komt een vermelding in het notulenboek, de enige keer in al die jaren met rode inkt geschreven:

“In de op deze 24juni volgende nacht werd Den Helder vreeselijk gebombardeerd, waarna ongeveer de geheele burgerlijke bevolking naar elders vluchtte. Het gehele leven, ook het kerkelijke, werd ontwricht. In een enkele dagen later herhaalt bombardement werd onze medediaken br. S. Langeveld in zijn woning dodelijk getroffen”

Dan volgende notulen van 7 okt. 1941. De gemeenteleden zijn verspreid, de bewoners van het tehuis zijn geëvacueerd naar Schagen en zullen pas 6 nov. 1945 terugkomen. Slechts 2 diakenen woonden in Den Helder, 1 bleef in Koegras en de anderen (8 in getal) zijn verspreid van Heiloo tot Breezand. Er is schriftelijk contact (zeer waarschijnlijk niet per post). De kleine groep die in Den Helder achterbleef kwam eerst bijeen in de Bethelkerk, maar al gauw week men uit naar de Rehobothkerk. Dat is te lezen in het kasboek van de diaconie. Tot het eind van 1942 werden de collecten van de groep, die in Anna Paulowna kerkte vermeld, daarna van Den Helder en Julianadorp. Het laatste jaar kwam men slechts om de veertien dagen bijeen. De grootste zorg voor de diaconie in die jaren bleef het rusthuis.

Na de oorlog kwam de diaconie op maandag 27 aug. 1945 voor het eerst weer bijeen.

Omdat Den Helder tot getroffen gebied verklaard was, kreeg men van de Amerikaanse Kerken tal van zendingen toegestuurd, waaronder zakken meel, schoenen, kinderkleding, leren kleding en zelfs een kist met schroeven-draaiers. De diaconie zorgde voor de uitdeling.

De beide wereldoorlogen hebben veel veranderingen veroorzaakt. De mening dat de overheid een taak had t.o.v. de “noodlijdende mens” werd nu vrijwel algemeen aanvaard. Hierdoor kwamen de wetten tot stand, zoals de Sociale Verzekeringwet in 1913 (Talma) en na 1945 o.a. de AOW en de algemene bijstandswet.

De tweede wereldoorlog was ook de oorzaak van kwesties van andere aard. Tengevolge van evacuatie, onderduiken, en tewerkstelling in Duitsland, waren sommige gezinnen totaal ontwricht. Er was deskundige hulp nodig. Plaatselijk werd de Stichting Gereformeerde Gezinszorg opgericht; met de diaconieën in de kop van Noord-Holland werd samengewerkt in de **Gereformeerde Stichting voor Maatschappelijk werk**.

Een eigen maatschappelijk werkster werd aangesteld. De bekendste was wel **Mevrouw E. Kamper** (1960-1968). Zij heeft veel betekend voor de diaconie en de gemeente.

De diaconale structuur van het tehuis was ook een achterhaalde zaak geworden. Zorg voor de bejaarden werd een sociale aangelegenheid, waarover ook de wetgeving zich ging uitstrekken. De diaconie heeft in de jaren vijftig daarom het huis aan een stichting overgedragen. Eind jaren zestig kwamen kleine stichtingen niet langer in aanmerking voor overheidssubsidie. De Gereformeerde Gezinszorg ging over in het Groene Kruis. Het Gereformeerde Maatschappelijk Werk werd gedwongen samen te gaan met stichtingen van Ned.Herv. en R.K. signatuur en Humanitas. Samen vormden zij de Stichting Algemeen Maatschappelijk Werk.

Er veranderde veel, “handreikingen” aan gemeenteleden werden vervangen door voor- en najaarsuitkeringen. **De zorg ging zich ook uitstrekken tot personen die niet tot de kerk hoorden.** Door de installatie van de kerktelefoon in de Bethelkerk werden de gemeenteleden in staat gesteld thuis de kerkdiensten te volgen. Sinds 1958 staat het **Algemeen Diaconaal Bureau** de diakenen ten dienste. Van hieruit wordt advies gegeven en voorlichting verstrekt. Het A.D.B. organiseert cursussen en diaconale ontmoetingsdagen.

Organiseerde de diaconie eerst zelf vakantieweken voor huisvrouwen, later werd en wordt dankbaar gebruik gemaakt van de mogelijkheid, aangereikt door het A.D.B. in **de Blijje Wereld**, zoals vakantieweken voor bejaarden, lichamelijk gehandicapten en mogelijkheid tot woningruil.

Met andere Gereformeerde diaconieën in de Kop van Noord-Ho1-land werd samengewerkt voor de Sinterklaasactie Noorderhaven. De laatste jaren zetten deze diaconieën zich in de decembermaand in voor een op dat moment gekozen project.

Plaatselijk werkt men mee aan de interkerkelijke kerst- en paasgroet aan de bewoners van verzorgingstehuizen en van Den Koogh.

Wereldhulpacties kwamen in de jaren zestig op gang. Dat mondde uit op de nu bekende **werelddiaconaatcollecte** twee keer per jaar. Werelddiakenen werden benoemd. Na de samenvoeging van zending en werelddiaconaat werden ze bekend als **Z.W.O.diakenen** (zending, werelddiaconaat en ontwikkelingssamenwerking).

Hield de belofte van 1840 in dat er barmhartigheid betoond moest worden, de diakenen in 1990 komen op voor barmhartigheid en gerechtigheid.

In hun bevestigingsformulier staat:

“Ook door het ambt van diaken wil Christus zijn gemeente bouwen. De diakenen zullen, gedragen door de hele gemeente, de liefde van Christus zichtbaar maken aan hen die hulp nodig hebben, binnen en buiten de kerk, in eigen land of in andere delen van de wereld. Zij dienen op te komen voor het recht van Hem, die de arme zal redden, die om hulp roept, de ellendige en wie geen helper heeft (psalm 72:12). Zij zullen de gemeente helpen bij het volbrengen van haar taak tegenover de naasten. Zij zullen hun dienst verrichten met een bewogen hart, bereid om de troost van het evangelie mee te delen aan hen, die in nood verkeren”.

De diakenen in Den Helder lopen doorgaans niet voorop in protestmarsen. Toch is er de laatste jaren veel stille hulp verleend, op allerlei gebied, zoals aan gemeenteleden, vreemdelingen en vluchtelingen. Er zijn o.a. brieven geschreven naar Den Haag, waarin men opkwam voor de zwakken in de samenleving. Het geld, dat de diakenen wordt toevertrouwd, wordt ook nu met overleg besteed. Het is een ongeschreven wet dat niet meer dan de jaaropbrengst van de collecten in de kas mag blijven.

Beperkte het terrein van de diaken zich eerst uitsluitend tot de eigen gemeenteleden, nu is het veel en veel groter geworden. Men krijgt direct of indirect te maken met de noden van de hele wereld. Tenslotte:

Diaconaat is “omzien naar elkaar”, dat is niet alleen de taak van dat kleine groepje diakenen, maar moet gedragen worden door een diaconale gemeente.

De plaats van de vrouw in de kerk

In 1970 werden voor het eerst in Den Helder vrouwen in het ambt bevestigd, zowel ouderlingen als diakenen. Ds. Swen had als tekst gekozen: Romeinen 16, vers 1 en 2.

“Ik beveel Febe, onze zuster, (tevens) dienaar van de gemeente te Kenchreae, bij u aan, dat gij haar ontvangt in de Here op een wijze, de heiligen waardig, en haar bijstaat, indien zij u in het een of ander mocht nodig hebben. Want zij zelf heeft velen, ook mij persoonlijk, bijstand verleend”~

De woorden waarin Paulus te kennen gaf dat het beter was dat de vrouw in de gemeente zwijgt, waren bekender dan deze tekst.

Hebbende vrouwen in Den Helder voor 1970 altijd gezweven in het kerkelijk leven? Waarschijnlijk niet. Er is de eerste honderd jaar weinig bekend over hun activiteiten in de gemeente. Wel is bekend dat Heintje Kroon, de weduwe Lobé, haar huis beschikbaar stelde voor de eerste samenkomst. Later, na de instituering van de kerk, verhuurde zij haar schuur voor de kerkdiensten. De weduwe Lobé had wel een schadeloosstelling bedongen voor de aangerichte vernielingen door felle tegenstanders van de “fijne” leer. Naast deze schuur stond de winkel van ouderling Bruin. Zijn vrouw, die sterk gekant was tegen die vergaderingen, verstreekte informatie aan mensen, die er op uit waren die bijeenkomsten te verstoren.

15 april 1841 werd een brief geschreven aan de koning, mede ondertekend door vrouwelijke gemeenteleden. Waren deze handtekeningen van vrouwen bittere noodzaak om het aantal te vergroten, in 1846 bleek hoe vooruitstrevend men in Den Helder was. Bij het afscheid van Ds. Wüst besloot de kerkeraad een voorganger te kiezen. Een ledenvergadering werd bijeengeroepen, waarbij niet alleen de mannen maar ook de vrouwen werden uitgenodigd te stemmen. Het duurde tot 1952 eer de synode officieel besloot het actief kiesrecht voor de vrouw in te voeren.

In 1870 werd “Lydia” opgericht, deze vereniging werd een jongedochtersvereniging genoemd. En ze deden hun naam eer aan. Ze breiden, naaiden en verstelden voor arme gemeenteleden. Er werd niet aan bijbelstudie of vorming gedaan.

In de eerste wereldoorlog gingen er in de diaconie stemmen op om een **rusthuis voor ouderen** te stichten. Er waren voor- en tegenstanders. In de gratis verspreide Zondagsbode werd geschreven over de noodzaak van zo’n tehuis. In dit verband legde “een zuster der gemeente” in oktober 1918 de diakenen een gedetailleerd plan voor om geld in te zamelen, o.a. door het organiseren van een bazar en het innen van een maandelijkse bijdrage.

Dit initiatief was de eer van de broeders te na. Het had wel tot gevolg dat de tegenstanders nu over de streep getrokken werden, en er werd direct een oprichtingscommissie gevormd. Dit heeft men de bewuste zuster medegedeeld en ze werd ingeschakeld bij de maandelijkse inzameling. De eerste gift, groot f. 500,-, was afkomstig van een weduwe en ook het eerste legaat werd nagelaten door een vrouw.

Spoedig na de opening in 1923 bleek dat de broeders diakenen totaal geen verstand hadden van huishoudelijke zaken. Reeds in april 1925 waren de reglementen veranderd en werd het bestuur bijgestaan door drie zusters uit de gemeente.

Hun taken werden strikt vastgelegd. Zij mochten slechts advies en bijstand verlenen in zaken van zuiver huishoudelijke aard.

Kennelijk beviel dat goed want daarna werd vanuit de diaconie een initiatief ondernomen om een vereniging **“Zusterhulp”** op te richten. De reglementen werden door de diakenen opgesteld en er werd een oproep in de zondagsbode geplaatst. De opkomst was teleurstellend. Drie maanden later werd weer een poging ondernomen. Nu kreeg een aantal zusters een persoonlijke uitnodiging, hetgeen resulteerde in de oprichting van de vereniging **“Zusterhulp”** op 11 november 1925.

Een van de diakenen woonde de maandelijkse vergaderingen bij en fungeerde als penningmeester, tevens maakte hij het verslag (notulist?). Het doel van de vereniging was gezinnen bij te staan met huishoudelijke hulp en/of voeding.

De dames gingen direct aan het werk. Ze verdeelden de gemeente in wijken, zodat het werk overzichtelijk was

en ieder haar wijk leerde kennen. Dit bracht de diakenen op een idee. Drie maanden later zijn ze ook tot een wijkverdeling overgegaan. De samenwerking met de diaconie verliep na de eerste gunstige start niet zogoed. Later heeft men elkaar leren waarderen.

In 1919 werd in Nederland het actief vrouwenkiesrecht ingevoerd. Dit was de aanleiding tot de oprichting van de **Nederlandse Christen Vrouwen Bond**. Het doel was dat ook vrouwen van Protestantse huize de mogelijkheden kregen aangereikt om zich te verdiepen op het terrein van staat en maatschappij. In 1921 startte de eerste afdeling in Den Helder. Deze Bond heeft veel betekend voor de bewustwording van de vrouw. Men kon daar vrijuit met andere vrouwen van gedachten wisselen en ook werd voorlichting op allerlei terrein verstrekt. In de kerk hadden vrouwen officieel geen invloed. De kerk was en bleef een mannenorganisatie. Daarom zijn die vrouwenverenigingen zo ontzettend belangrijk geweest.

In het kerkelijk verenigingsleven had ook een gunstige ontwikkeling plaats. Dertig jaar nadat de jongelingen zich georganiseerd hadden **werd in 1918 de Bond van Meisjesverenigingen op Gereformeerde Grondslag opgericht**.

Ook Den Helder kreeg zijn afdelingen. Deze Bond zette aan tot studie. Trouwde men echter, dan stopte die scholing doorgaans. De op 13 november 1937 opgerichte **Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen** heeft die draad weer opgepakt. Evenals de meisjesbond activeerde deze bond de leden tot schriftstudie en verdieping in maatschappelijke problemen. Na 1945 werden in Den Helder vrouwenverenigingen opgericht die aangesloten waren bij deze bond. In deze verenigingen werd de grondslag gelegd tot het deelnemen aan het kerkelijk leven. Zo kon de situatie ongedaan worden gemaakt dat de vrouwen tot nu toe vrijwel onzichtbaar waren in de kerkelijke samenleving. Alhoewel ze vrijwel in gelijk getal aanwezig waren, kwamen ze niet op vergaderingen, namen ze geen besluiten. Ze hadden geen stem(recht) en geen ambt.

Langzamerhand kwam hier verandering in. **In 1951 ontving Den Helder in mevrouw H.Arntzen de eerste kerkelijke medewerkster. Ze** heeft hier gewerkt met een evangelisatieopdracht onder randkerkelijken. Daar waar geen predikant of ouderling binnenkwam, werd zij op afgestuurd. In Baarn had mevr. Arntzen de Gereformeerde Opleiding voor Zending en Evangelisatie gevolgd. Werden de vrouwen in de gemeente eerst uitsluitend op diaconaal terrein ingezet, nu was het voor het eerst dat een vrouw officieel pastoraal werk verrichtte.

In de meeste kerkelijke gemeenten maakte men een aarzelend begin door eerst alleen een vrouwelijke diaken te benoemen. **In Den Helder werden in 1970 zowel vrouwelijke ouderlingen als vrouwelijke diakenen bevestigd.** In de Bethelkerk waren dat twee vrouwelijke ouderlingen, in Nieuw Den Helder evenals in de wijk De Schooten/Julianadorp één ouderling en twee diakenen. In 1971 volgde de Rehobothwijk met twee vrouwelijke ouderlingen. Contactpersonen, die in de jaren zeventig hun intrede deden in ons kerkelijke leven waren aanvankelijk uitsluitend vrouwen.

Ook op zendingsgebied werd door vrouwen veel werk verricht. Bijv. op het thuisfront door het ophalen van contributies. Deze vrouwen hadden weinig in de melk te brokkelen over de besteding van de door hun opgehaalde gelden. Ze hebben omstreeks 1970 het **Vrouwen Zendings Thuisfront** opgericht, en onderhielden daardoor zelf contact met zendingsgebieden en bepaalden zelf waar hun bijdrage naar toe ging.

Andere activiteiten waar vrouwelijke kerkleden aan deelnamen waren o.m.: Het voorbereiden van kerkdiensten door vrouwen, met het oog op het schenken van meer aandacht voor de vrouw in de kerk, hulp aan vluchtelingen, cursussen voor "**Vrouw en Geloof**" en de "**Stille Tochten**". Deze laatste waren een teken van verbondenheid met de "dwaze moeders" in Argentinië, waarbij de vrouwen door Den Helder liepen met witte hoofddoekjes waarop de naam en leeftijd van een "verdwenen" kind of man stonden vermeld. Na afloop kwam men bijeen in de Bethelkerk. Uit de groepen "Vrouw en Geloof" en deelneemsters aan de "Stille Tochten" heeft een aantal vrouwen het initiatief genomen om een leerhuis voor vrouwen te organiseren. Men komt nu in de winter bijeen en bespreekt onder leiding van (meestal) vrouwelijke theologen een bepaald onderwerp.

Langzamerhand werden meer kerkelijke functies vervuld door vrouwen. Ze werden afgevaardigd naar de classis en naar de particuliere synode. Een vrouwelijke diaken heeft aan een vergadering van de generale synode deelgenomen. Ze was daar namens de classis Alkmaar aanwezig als plaatsvervangend lid (secundus). Een vrouw heeft zitting in een provinciaal deputaatschap.

Sinds **1988 is mevr. J.L. Oosterhof als pastoraal assistente werkzaam in onze gemeente. Zij** kwam vanuit het bedrijfsleven en studeerde theologie in de avonduren. Haar werkzaamheden spelen zich af in de binnenstad waar zij in samenwerking met Ds. U.A.Faber het pastoraat en ander kerkelijk werk dient. In de kerkelijke vergaderingen is de aanwezigheid van de vrouwen even vertrouwd geworden als die van de mannenbroeders.

Plaatselijk lijkt het er wel eens op dat hun aantal dat van de mannen gaat overtreffen. Het oorspronkelijk zo vrouwelijk bolwerk van contactpersonen telt - en dat is dan weer een tegenbeweging - heden ten dage ook wel enkele mannelijke krachten.

Mannen hebben jarenlang de touwtjes in handen gehad en zich volledig voor de kerk ingezet. Dit werd mogelijk gemaakt door het "thuisfront".

Mogen vrouwen en mannen zich t.o.v. de kerk bewust zijn van een gezamenlijke taak en mogen zij die vervullen naar het beginsel van wederzijds aanvullend deelgenootschap.

Het verenigingsleven, kindernevendiensten en huiscatechese

Mannenverenigingen

Bij een Gereformeerde kerk hoorde een mannenvereniging; zo was dat ook in Den Helder. De mannenvereniging "Calvijn" was hier de eerste mannenvereniging en ook één der oudste verenigingen. Tot 1940 bestond er één afdeling, maar na 1945 breidde het aantal afdelingen zich sterk uit. In de Bethelwijk vergaderde afdeling "Calvijn" II; in de Rehobothwijk afd. "Calvijn" I en III; in Julianadorp de afdeling "Belijden en Beleven" en in de Duinkerkwijk de afdeling "Samuel".

Op de wekelijkse vergaderingen werden als regel onderwerpen over Kerk, Staat en Maatschappij behandeld en bestudeerd. Deze verenigingen waren een sterke ondersteuning voor het kerkelijk leven, maar ook voor de Christelijke school, de vakbeweging en de politiek. Op allerlei gebied kwam men namen tegen van hen die zich op bovengenoemde terreinen regelmatig hadden bekwaamd op de G.J.V.'s en daarna op de mannenverenigingen. In de jaren na 1960 nam de belangstelling voor deze verenigingen gestaag af. De veranderde levensstijl, mede veroorzaakt door de verbeterde economische omstandigheden, deed de belangstelling afnemen. Degenen die nog belangstelling hadden werden veelal aangezocht voor de kerkelijke ambten. Een en ander heeft er toe geleid dat deze verenigingen werden opgeheven. Een periode van gezamenlijke vorming in verenigingsverband was hiermee afgesloten. Met name voor de kerk betekende dit een verarming van het kerkelijk kader. Beter verging het de Vrouwenverenigingen die, zoals elders blijkt, in alle wijken nog actief zijn.

Vrouwenverenigingen

Gereformeerde vrouwen kwamen en komen in verschillende verenigingsvormen bijeen. Voor de oorlog waren het veelal "vrouwen- of naaikransjes"; na de oorlog werden het "verenigingen" en op dit ogenblik merendeels "gespreksgroepen", te onderscheiden in "vrouwen-", "dames", of "bijbelgespreksskringen". We beginnen met de "kransjes".

"De Vrouwenkrans"

Deze kwam eens per week bijeen. Nadat een gedeelte uit "Gods Woord" was behandeld en besproken, werd na de pauze onder het voorlezen van een boek of verhalenbundel handwerk verricht.

Chr. Mil. Vrouwenkrans

Haar doel was contact te zoeken met echtgenotes van marine- personeel dat in Oost-Indië of elders vertoefde en deze vrouwen "gepaste afleiding" te bezorgen. Uiteraard betrof het hier voornamelijk tot de kerk behorende gezinnen. In dit verband mogen we niet vergeten te noemen de afdeling van de Nederlandsche Middernachtzending. Deze was immers een geheel op de militairen en zeevarenden gerichte afdeling; en zeer nauw met de kerk verbonden. Zij beheerde een "zeemanshuis" en trachtte de zedelijke- en geestelijke belangen te bevorderen van zeelieden, voornamelijk schepelingen van de Koninklijke Marine ten einde, mede tot uitvoering van haar statuten, de ontucht en al wat deze bevordert te bestrijden. Zij trachtte haar doel mede te bereiken door aan deze mensen kosteloos nachtlogies te verstrekken en hen daardoor te bewaren voor verkeerde omgeving en slecht gezelschap.

"Vereniging Zusterhulp"

Deze afdeling was er geheel op gericht, in overleg met de diaconie, hulp te verlenen in arme gezinnen, waarde vrouw door ziekte of anderszins verhinderd was haar huishouding waar te nemen, en waar nodig de nodige middelen te verstrekken.

"Lydia"

Bij de jeugdverenigingen komen we "Lydia" al in 1872 tegen als de "Chr.jonge dochters vereniging". In de dertiger jaren was "Lydia" een gereformeerde meisjesvereniging en na de oorlog is er sprake van de gereformeerde "damesvereniging". Zij vergaderde wekelijks en had ten doel naast een bijbellezing te voorzien in de behoeften aan kleding voor arme en behoeftige kinderen van de zondagschool en herstel- en breiwerk voor zieke moeders. Aan het einde van de zestiger jaren werd dit werk beëindigd.

Nu iets over de vrouwenverenigingen die na 1945 werden opgericht. Eerst was daar:

"De Lampen Brandende"

Als eerste vrouwen vereniging in de grootste kerkelijke wijk, werd dit een afdeling waarvoor veel belangstelling bestond. Het programma bestond voor de pauze uit een bijbelonderwerp en na de pauze uit een vrij onderwerp. In de loop der jaren nam de belangstelling zodanig af dat zij als afdeling werd opgeheven. Wel floreert in deze Bethelwijk nog een bijbel gesprekskring.

“Rondom het woord”

Dit was de naam van de vrouwenvereniging in de wijk van de Duinkerkerk. Van het bestuur kregen we als informatie dat de afdeling op 25 september 1958 werd opgericht. Het bestuur van de afdeling “De Lampen Brandende” was als stimulerende kracht bij de oprichting aanwezig. Van de bij de oprichting ingeschreven 10 leden zijn er nu, na ruim 30 jaar, nog 2 lid en wel mevr. Swen en mevr. Vermeulen. Sinds 1968 is dit de “Dames gesprekskring Duinkerkerk”. Zij komt eens in de 14 dagen bijeen. Het programma bestaat uit het behandelen van een bijbels onderwerp voor de pauze; en na de pauze komen vrije bijdragen aan bod.

“Wees een Zegen”

Deze gereformeerde vrouwenvereniging in Julianadorp werd opgericht in 1949 en is inmiddels de 40 gepasseerd. Medegedeeld werd dat de jubilea in gezelschap van de mannen worden gehouden. In de beginjaren werd er, na de behandeling van een bijbels onderwerp voor de pauze, aan handwerk en breiwerk gedaan, onder het voorlezen van een boek na de pauze. Als gevolg van de verbeterde levensomstandigheden en het kleiner worden van de gezinnen is men met hand- en breiwerk gestopt. Aanvankelijk waren er 2 vergaderingen per maand; nu is er als “Dames gespreksgroep” eens per maand een bijeenkomst. Het ledenaantal is niet groot maar wel constant; en, zo mochten we vernemen, de avonden zijn leerzaam en gezellig.

“Nimpha”

Deze zich noemende “Gereformeerde Jongeren Vereniging”, werd opgericht op 6 februari 1960. De naam heeft thans alleen nog betrekking op het feit dat dit de jongste vereniging was en slaat niet op de leeftijd van de leden. Deze afdeling was naast het houden van haar 14 daagse vergaderingen met in het begin nog 2 inleidingen per avond (daarna 1 met een ontspannings- programma) actief in het organiseren van bazars t.b.v. stoelen, lopers, gordijnen en lampen voor, toen nog, hun Rehobothkerk. Voorts organiseert men sinds 1978 kerstvieringen met ouderen uit de Rehobothwijk.

“Nimpha” bestaat nog als vereniging en heeft naast zich een gespreksgroep “Rebo”, die ook eens in de 14 dagen bijeenkomt.

Er dient nog te worden vermeld dat alle genoemde verenigingen aangesloten zijn en of waren bij de bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen. Oudere dames, bedoeld wordende 80 tot 90 jarigen, vertelden dat het hand- brei- en naaiwerk op de verenigingen een wezenlijke bijdrage leverde aan de diaconie. Met de diaconie werd rond bepaalde feestdagen contact opgenomen en overleg gepleegd om de beschikbare goederen zo goed mogelijk te verdelen. In die tijd immers was er geen sprake van sociale voorzieningen zoals wij die heden ten dage kennen, maar er waren wel vele behoeftigen. Ook op het gebied van de vrouwenverenigingen is het wat de programma's betreft anders geworden, maar wat bleef is dat men toch nog regelmatig in verenigingsverband bijeenkomt om bezig te zijn

met zaken die boven het gewone dagelijkse gebeuren uitreiken. Wij merken op dat de bovengenoemde gespreksgroepen niet zoveel leden tellen als voorheen de vrouwenverenigingen, maar dat ook velen onzer lid zijn van en een wezenlijke bijdrage leveren aan de Nederlandse Christen **Vrouwen Bond**, waarvan de wijk “**De Schooten**” met gemiddeld **80 tot 100 leden** verreweg de grootste afdeling is.

Zangverenigingen

Van de zangverenigingen die al in een heel vroeg stadium een nauwe verwantschap met de thans jubilerende kerk hadden, noemen we in de eerste plaats **de op 10 oktober 1875 opgerichte Gereformeerde zangvereniging “Halleluja”**. Hun doel was: *“Om onder Gods zegen door middel van Christelijke zang, Gods naam te verheerlijken”*. We mogen stellen dat deze vereniging daar in de loop der jaren zeer wel in geslaagd is. Groot is het aantal zanguitvoeringen, concoursen, Paas- en Kerstconcerten geweest; daarnaast leverde zij haar bijdrage aan feestelijke gebeurtenissen van bij de kerk behorende verenigingen. We lazen o.a. dat in de beginjaren een uitvoering werd gegeven ten behoeve van het orgelfonds. Toegangskaarten waren verkrijgbaar voor 5, 10 en 15 cent. In 1910 werden er 2 uitvoeringen gegeven, met een zo goed resultaat dat er daarna fl.70,- - werd afgedragen voor de armen. Aan een Helderse Courant van na de oorlog ontlenen we het volgende artikel: **“Kerstconcert van Halleluja in de Bethelkerk. De schoonheid van het Kerstlied is gisteravond weer overduidelijk gedemonstreerd, waar de Gereformeerde Zangvereniging “Halleluja” met medewerking van her kinderkoor “Harpe Davids “en de organist Feike Asma, een concert gaf dat geheel aan het Kerstlied gewijd was. Indrukwekkend waren de Kerstcomposities die met orgelbegeleiding werden uitgevoerd. De zang werd op zeer fijnzinnige wijze afgewisseld door soli van Feike Asma, die in de hem eigen meeslepende stijl een tweetal fantasieën over Kerstmelodieën speelde”**.

Er werd een strenge selectie toegepast bij de aanname van nieuwe leden. Na door ten minste twee leden aan het bestuur te zijn voorgesteld, werd het nieuwe lid na het uitspreken van zijn overwegingen in het gunstigste geval op de eerstvolgende vergadering geïnstalleerd. De door het bestuur vastgestelde gedragsregels dienden te worden nageleefd. Uit de notulen blijkt dat die regels wel eens problemen gaven. Zo lazen we van 2 damesleden die zich tijdens de pauze onder een repetitie in het gebouw "Irene" in de Hoogstraat, al wandelend tot in de Spoorstraat waagden. Dit was uiteraard verboden. Zij werden door het bestuur wegens ongepast gedrag vermanend toegesproken. Zoals eerder vermeld, was er ook een jongens- en meisjeskoor onder de naam "Harpe Davids". Dit was een onderdeel van "Halleluja" en trad ook vaak gezamenlijk met haar op. Dit koor werd op 14 januari 1912 opgericht.

Dit kinderkoor trad ook wel zelfstandig op. Velen zullen zich hun bijdrage herinneren aan een aubade aan H.M. Koningin Juliana bij een van haar naoorlogse bezoeken aan Den Helder. Ook trad het enige malen op met het meisjeskoor "Mirjam". De naam "Halleluja", de aansprektitel van dit koor, werd in de loop der jaren enige malen gewijzigd. Op dit ogenblik is die; Christelijk Gemengd koor "Halleluja". Het laat zich denken dat deze 115 jaar oude vereniging vele jubilea vierde.

Evangelisatiekoor

Op 27 mei 1920 werd opgericht een Gereformeerd Evangelisatiekoor. 19 oktober 1929 is voor dit koor een zeer belangrijke datum. We lazen daarover: *Twee broeders van de Evangelisatiecommissie komen ter vergadering. Medegedeeld wordt dat door de Commissie is toegestaan dat "ons zangkoor" de naam "Gereformeerd Evangelisatie Zangkoor, Ora et Labora" heeft. Toen de broeders enige door ons gezongen liederen hadden aangehoord, werden wij door hen geprezen en verlieten zij ons.*

Dit koor ressorteerde rechtstreeks onder de Evangelisatiecommissie. Namen van bestuursleden en kandidaatsbestuursleden werden aan de kerkenraad voorgelegd, alvorens te worden benoemd. Naast de vaste wekelijkse oefenavonden, werd gedurende de zomermaanden ook wekelijks gezongen bij de straatprediking, die op verschillende plaatsen in de stad plaatsvond. Voorts werd op feest- of herdenkingsdagen gezongen in het "hospitaal", de ziekenhuizen en tehuizen van ouden van dagen. "Ora et Labora" werd in 1943 in naam opgeheven, maar zette haar arbeid voort onder de naam van "Gereformeerd Kerkkoor". Zij zongen o.a. onder die naam in 1943 voor groepen dwangarbeiders van de Duitse Organisatie "Todt".

In 1946 werd het koor heropgericht.

Op 17 september 1963 fuseerden "Ora et Labora" en "Halleluja", wegens de afnemende belangstelling voor beide koren.

Ze gingen verder onder de naam "*Halleluja*", een koor dat we nu kennen als een zeer respectabele zangvereniging. Een kerkenraadverslag van sept. '43 laat ons nog iets weten over een zangvereniging "De Lof stem". De vereniging heeft dan deelgenomen aan een godsdienstoefening in een Nederlands Hervormde kerk. Het bestuur wordt door de kerkenraad ter verantwoording geroepen en dan blijkt dat deze leden niet afwijzend staan tegenover de "Cultuur-kamer".

Na ernstige discussie wordt besloten deze vereniging de huur van de consistoriekamer van de "Bethelkerk" met ingang van heden op te zeggen. Over deze vereniging is verder niets meer bekend geworden.

Naast de eerder genoemde specifieke kerkelijke koren, is er ook nog een aantal andere Christelijke koren die in velerlei opzicht hebben bijgedragen aan het kleurrijke kerkelijke verenigingsleven. Op het gevaar af dat er een enkele vergeten zou kunnen worden (er werden ons niet zoveel gegevens ter beschikking gesteld) willen we in verband met dit jubileum niet nalaten hiervan een aantal te noemen. In Julianadorp waren dit het "Christelijk Gemengd Zangkoor Koegras" thans het kerkkoor "**Rejoice**" en het kinderkoor "**De Dorpszangertjes**". Het kinderkoor "Harpe Davids" en het meisjeskoor "Mirjam" zijn inmiddels opgeheven. Voorts was er van 1957 tot 1967 in Nieuw Den Helder het zangkoor "Tot Stichting en Genoegen". Dit koor werd wegens tekort aan mannenstemmen opgeheven.

Maar het Christelijk Mannenkoor is er nog, en niet te vergeten het "**L.J.E. Koor**". Over dit koor zij het volgende vermeld: In februari '62 is er een vergadering van de Jeugdgraad. Op die vergadering wordt door enkele G.J.V.ers het idee gelanceerd, te komen tot de oprichting van een eigen jeugdkoor, met een eigen geluid en een eigen boodschap.

Zoals bekend waren er al diverse Christelijke koren, doch het advies werd gegeven, dat de mogelijkheid moest worden onderzocht. Bezwaren werden al spoedig vernomen van bestaande verenigingen, waarbij de vraag werd gesteld of men niet bij de bestaande koren terecht kon. Maar, zo als reeds eerder bij het stichten van een eigen jeugdhuis, was de jeugd enthousiast en niet te keren. Reeds op 23 mei 1962 kon het eigen I.J.E.Koor worden opgericht. De opzet was goed. Het koor had iets te brengen en werd een ongekend succes.

We noemen bovendien nog even de ooit bestaan hebbende Christelijke Muziekvereniging “**Oranje Harmoniekapel**” en de Christelijke Jeugd Muziekvereniging “**Sursum Corda**” waaraan ook vele jongeren uit ons midden hebben meegewerkt. Er is dus in de loop der jaren wel het een en ander van het toneel verdwenen, maar er bleef ook veel over.

Jeugd verenigingen.

Al spoedig na de instituering van de Gereformeerde kerk te Den Helder kwam ook het gereformeerde verenigingsleven in al zijn geledingen op gang. Het bij de kerk behoren betekende niet alleen zondags 2 kerkdiensten bijwonen, het betekende ook het zich in verenigingsverband verdiepen in zaken die het godsdienstige- en maatschappelijke leven in al zijn betekenissen raken. Voorzover kon worden nagegaan op grond van documentatie die wij ter beschikking kregen, was de gereformeerde jongelingsvereniging “Uw Heil komt” één der eerste jeugdverenigingen. Zij werd opgericht op 29 oktober 1862. Wij lazen daarover het volgende: *“Onder leiding van onze daartoe gekozen hoofd president Ds. Op 't Holt is na vooraf gebeden en gezongen te hebben Ps. 2, vs. 6, op voorstel van de hoofd president met aller goedkeuring aangenomen de vereniging de naam te geven “Uw Heil Komt”.*

Doel: Het zich op wekelijksse bijeenkomsten te verdiepen en bekwamen in bijbelse, kerkelijke- en staatkundige onderwerpen. Er was een sterke sociale controle onder de leden. We lazen van een jongeling die de grondslag der vereniging ernstig had geschaad, doordat hij zich in de nacht van zaterdag op zondag op het kermisterrein had bevonden. Hij werd door het bestuur ter verantwoording geroepen, en ernstig onderhouden. Hij gaf toe fout te zijn geweest en beloofde beterschap. Een andere jongeling had een jaarvergadering bijgewoond zonder het bondsinsigne te dragen. Hij bleek zelfs niet in het bezit van het insigne te zijn. Het was hem te duur. Hij kreeg, nadat hier een bestuursvergadering aan gewijd was, een insigne tegen gereduceerde prijs. Moeilijker lag de volgende zaak. Het was 1889. Twee jongelingen vragen ontheffing om nog langer contributies te innen voor “de School met den Bijbel”. Discussie volgt, je mag je niet zomaar aan je verantwoordelijkheid onttrekken. De ontheffing wordt, zij het node, verleend. Jaarvergaderingen zijn een gebeurtenis op zich. Kerkenraadsleden, ouders, vertegenwoordigers van andere J.V.'s, zelfs uit Amsterdam, Zaandam en naburige gemeenten, zijn daarbij aanwezig. Al bij het vijfjarig jubileum lezen we, wordt ouders verzocht, jongelingen uit hun traagheid te wekken en ter vergadering te manen. Voorafgaande aan het 10 jarig jubileum lezen we, dat er een schrijven zal uitgaan naar de Christelijke jongedochtersvereniging “Lydia” met het verzoek of die jonge dochters die avond willen bijstaan met serveren, Op een buitengewone ledenvergadering waarbij het zangkoor “Halleluja” enige liederen ten gehore brengt, zijn de meisjes van “Lydia” ter opluistering aanwezig.

Op de Jaarvergadering in 1892 zijn o.a. bestuursleden aanwezig van: de zondagsschool “Breng ze tot Jezus”, het latere “Philippus” en van de knapenclub “Benjamin”, die op 14 april 1868 was opgericht.

In 1910 wordt in Julianadorp de J.V. afdeling “Timotheus” opgericht en in de zondagsbode van augustus 1921 lezen we over de J.V. afdeling “Samuel” en de knapenclub “Boaz”, die bijeenkomen in een gebouwtje bij mevrouw Breed in de Vijzelstraat. Ouderen onder ons menen zich te herinneren dat dit jongeren uit de visserij gezinnen betrof. In de zondagsbode lazen we voorts over de meisjesvereniging “Bidt en Werkt”. In de kerkbode van oktober 1946 staat dat deze vereniging haar 25 jarig jubileum viert.

De M.V. “Lydia” bestond dus toen al. Na de oorlog is dat geen M.V. meer, maar een “gereformeerde dames vereniging”.

In de volgende jaren is er sprake van een levendige gereformeerde verenigingsgemeenschap; de wijk Julianadorp kende alle verenigingsvormen.

Na een korte stilstand tijdens de oorlogsjaren kwamen de eerste jongeren al in juli 1945 weer in verenigingsverband bijeen. Nieuwe afdelingen werden opgericht in de daarna ontstane wijken Nieuw Den Helder en de Schooten. Er waren een tiental J.V. en M.V. afdelingen. (latere G.J.V.s) met ruim over de 100 leden en de jongens- en meisjesclubs “Benjamin” en “Van Knop tot Bloem”, (later onder velerlei namen jongerenclubs genoemd) met ook ver over de 100 leden. Groots en veel waren de jubileavieringen, waarvan genoemd: april 1958: 90 jarig bestaan jongensclub “Benjamin”; September 1960: 50 jarig jubileum G.J.V.

Julianadorp en oktober 1962: het 100 jarig jubileum van “Uw Heil kbmt” met een voor die gelegenheid uit eigen jeugd samengesteld zangkoor.

Gereformeerde Jeugdraad

De al eerder bestaande Jeugdcentrale werd vervangen door de Gereformeerde Jeugdraad, als overkoepelend orgaan voor de Gereformeerde Jeugdorganisaties. Zij kwam eens per maand met afgevaardigden van de aangesloten afdelingen bijeen. Op één van deze vergaderingen werd de basis gelegd voor het eigen jeugdzangkoor (I.J.E.).

Ook werd in de jeugdraad de aanzet gegeven te komen tot een eigen jeugdhuis. Er werd een stichting Gereformeerd Jeugdcentrum gevormd, en daarna kwam alles in een stroomversnelling.

Opgezet werden: een oppasdienst, een oud-papieractie, een centscollecte maandelijks in de kerk, het verjaardagsfonds en niet te vergeten het eigen "GEJETO" (Gereformeerd Jeugd Toneel). Uitvoeringen vonden plaats o.a. in het oude "Casino". Dit alles werd gestimuleerd en geredigeerd door het eigen jeugdblad "Animo", dat in 1955 werd opgezet, in korte tijd 350 betalende abonnees had, 2 x per maand verscheen en 15 jaargangen beleefde.

Jeugdhuis "Ons Genoegen"

Het is medio 1959 als enige zakelijk ingestelde ouderen beslag weten te leggen op een gebouw dat in de Horecasector als feestgebouw gediend had.

Bij het begin van het jeugdseizoen op 15 september 1959 was de opening van een eigen home onder de naam "Ons Genoegen" een feit. Van het gebouw is en wordt veelvuldig gebruik gemaakt: Vergaderingen, film- en feestavonden, ontmoetingsbijeenkomsten met koffie na de morgenkerkdienst, alsmede het gebruik door andere verenigingen.

Dit gebouw, sinds enige jaren onder de naam "**C.J.S. Polymeer**", heeft, zou men denken na ruim 40 jaar trouwe dienst een goede renovatiebeurt wel verdient. We wachten af.

Wat het jeugdwerk betreft is alles anders geworden, zoals er veel is veranderd. Slechts in enkele wijken en met name in de wijk Julianadorp en de Schooten is er echt nog sprake van jeugdwerk. In de andere wijken bestaat dat momenteel veel minder. Maar er zijn wel kinderen en er is jeugd. De meeste van hen zijn gedoopt. Wat zien de ouders als hun taak?

De oudere jeugd komt niet meer in verenigingsverband bijeen, maar ze ontmoeten elkaar tijdens de weekenden in hun eigen "C.J.S. Polymeer". Het blijft een ontmoetingscentrum met een eigen sfeer en die blijkt sterker dan de sfeer elders in de stad. Dit blijkt ook uit het feit dat jongeren van de andere protestantse kerken zich daar graag bevinden.

Youth for Christ

In Den Helder is er een afdeling van "Youth for Christ", waaraan verschillende jongeren van de kerk hun medewerking verlenen. Zij hebben een eigen ontmoetingsplaats, en komen veelal op zaterdagavond bijeen. Mogelijkheden om elkaar in eigen sfeer te ontmoeten zijn er dus voldoende.

Zondagsscholen

In de notulen van de JV "Uw Heil Komt" van november 1887, lezen we o.a. dat het bestuur van de zondagschoolvereniging "Breng ze tot Jezus" uitgenodigd zal worden het jaarfeest bij te wonen. Hierdoor weten we dat ook het zondagschoolwerk in een zeer vroeg bestaan van de kerk werd begonnen.

De naam van deze vereniging kwamen we daarna niet meer tegen. Er werd alleen nog gesproken over Phillippus. Jammer dat van deze zeer oude vereniging geen bescheiden konden worden ingezien.

Met betrekking tot de oprichting van de Nederlandse zondagschool in 1866, werden we in 1989 geïnformeerd door een publicatie in "Trouw". Daarin werd n.l. de 150e geboortedag van de oprichter, de bekende theoloog Hoede-maker, herdacht.

Hij vond de Godsdienstige opvoeding van het allergrootste belang, als tegengif tegen de ongelovige wetenschap, die kinderen al op jonge leeftijd werd voorgeschoteld.

De vereniging "**Philippus**" kende al voor 1940 in de stad verschillende afdelingen.

Na een korte onderbreking in de laatste oorlogsjaren, werden al in juli 1945 weer de eerste bijeenkomsten gehouden. Met de groei die de kerk in die periode mee maakte, nam ook het aantal kinderen dat de zondagschool ging bezoeken toe. In alle stadswijken kwamen zondags na de kerkdiensten zo tussen de **550 en 600 kinderen** groepsgewijs bijeen.

(In de Bethel- en Rehobothwijk van de afdeling "Philippus", in de Duinkerkwijk van de afdeling "Samuel" en in Julianadorp van de afdeling "Laat de kinderen tot mij komen".)

Tientallen leidsters en hoofdleidsters, leiders en hoofdleiders waren naast hun maandelijks instructie- en scholingsavonden, bezig deze jonge kinderen, vertellend, zingend en spelend, bevriend te doen raken met Jezus. Naast de andere bekende feestdagen herinneren we ons allen de grote Kerstfeestvieringen. 's Middags met de kleine en 's avonds met de grotere kinderen en natuurlijk met de respectievelijke ouders.

Het zondagschoolwerk, ooit opgezet als evangelisatiearbeid onder buitenkerkelijke kinderen, bleef voornamelijk beperkt tot kinderen uit eigen kerkelijke kring.

Met invoering van de **kindernevendiensten**, eerst in de nieuwe wijken daarna ook in de andere, kwam geleidelijk aan deze arbeid een einde. De zondag kreeg voor vele ouders een andere bestemming, de zondagsschooltijden namen een deel van de middag weg; en veel kinderen gingen al naar de kindernevendienst.

Al deze factoren hebben er toe geleid dat aan deze meer dan 100 jaren durende arbeid een einde kwam. Een deel van die arbeid is overgenomen door de kindernevendienst. De zondagsschool stond onder toezicht van de Raad der Gereformeerde kerk van Den Helder. Het mededelingenblad "Ons eigen blad" werd eens per maand uitgegeven.

Kindernevendiensten.

Na 1965 hebben in alle kerkelijke wijken de kindernevendiensten zich een vaste plaats naast de gewone kerkdienst verworven.

Het betreft kinderen in de leeftijdsgroepen zoals die eerder bij de zondagsscholen werden gehanteerd, onderscheiden in onder- en bovenbouw van de lagere scholen.

In een enkele wijk is deze opzet weer losgelaten en wordt eens in de maand een kindernevendienst gehouden.

Met uitzondering van de Bethelwijk waar slechts eens per maand een S.O.W. dienst gehouden wordt, zijn deze kindernevendiensten dus voor de gezamenlijke S.O.W. kinderen.

Ook hier is een team van medewerkende ouders, geassisteerd door jongeren, die naast deze arbeid, nog periodiek bijeenkomen om deze diensten tot hun recht te doen komen.

Bij de opzet van deze diensten was het gebruikelijk dat een ouderling hierbij aanwezig was. De noodzaak daartoe lijkt thans niet meer aanwezig.

De vertellingen aan de kinderen lopen parallel aan het onderwerp waarde preek over handelt. Althans zoveel doenlijk. Dit biedt de ouders meer de mogelijkheid tot een nagesprek met hun kinderen. Toen kinderen van deze leeftijdsgroep de zondagsscholen bezochten was zo iets welhaast niet mogelijk. Niet onvermeld mag blijven dat met deze kinderen, in navolging van eerder bij de zondagsschool, ook Kerstvieringen, in bijzijn van de ouders gehouden worden.

De kindernevendiensten die in een zo'n direct contact met de kerkdiensten plaatsvinden, hebben zonder meer een wervende invloed op de clubs en catechesegroepen. Ze blijven elkaar steeds weer ontmoeten. De ontmoetingsketen begint in feite al bij de crèche.

Crèche.

Tijdens de morgendiensten is er een crèche voor de allerkleinsten van de gemeente. Alle kinderen onder de 4 jaar kunnen daar naar toe worden gebracht. Zij worden in de daarvoor bestemde ruimten verzorgd en bezig gehouden

door ouders en hulpen, die dit bij toerbeurt doen. Het fijne hiervan is dat de ouders hierdoor de gelegenheid wordt geboden toch regelmatig in gezinsverband de kerkdiensten bij te wonen.

Een ander goed gegeven is dat de kinderen elkaar al in een zeer vroeg stadium leren kennen en met elkaar omgaan en spelen. De zondag krijgt zo al gauw een bijzondere betekenis voor hen. De mogelijkheid ligt er dat die kinderen met elkaar verder trekken van Crèche naar kindernevendienst en nog verder.

Catechese.

Voor het catechetisch onderwijs was in onze kerk altijd een belangrijke taak weggelegd voor de betreffende wijkpredikant. Hij besteedde hieraan een groot deel van zijn tijd gedurende de wintermaanden.

Ter illustratie het rooster in een zondagsbode van 1918. "Op zondag catechese voor de" Visschers", op donderdag voor "De meisjes uit de Polder, matrozen en soldaten" en op vrijdag voor "Zeemiliciens". Daarnaast waren er nog de "burger jongeren" uiteraard ook jongens en meisjes gescheiden en naar verluidt "gewoon" of "studerend".

In de naoorlogse jaren is er in dit opzicht ook veel veranderd. Mede als gevolg van het S.O.W.-proces, begonnen in de nieuwe stadswijken, later in alle wijken, werd ook de opzet van het catechetisch onderricht gewijzigd.

Catecheseteams gevormd uit gemeentelieden uit de S.O.W.-kerken, geven al naar leeftijdsgroep, catechetisch onderricht in huiskamerverband.

De **huiscatechese** had hiermede zijn intrede gedaan.

De teamleden komen periodiek bij elkaar voor overleg en om ervaringen uit te wisselen.

Deelname is wisselend en uiteraard sterk afhankelijk van de medewerking van de respectievelijke ouders.

De opzet mag gewijzigd zijn, toch komen tijdens wintermaanden in alle wijken nog jongeren bijeen om, onder leiding van ouderen te discussiëren over geloof, kerk en over het wezenlijk belang van deze zaken voor het verdere leven. In het algemeen wordt de belijdeniscatechese door de betreffende wijkpredikant gegeven. In een enkel geval met assistentie van een ouderling.

Tussen traditie en toekomst

Over de samenwerking met andere kerken

Het zijn de ontwikkelingen na de tweede wereldoorlog geweest die van de gereformeerde kerk (synodaal) een open kerk hebben gemaakt. Open voor invloeden van de wereld om haar heen, open ook naar andere kerken om haar heen. Een openheid in het besef dat ook naast de eigen traditie waardevolle elementen te vinden zijn.

Dat betekent dat daarmee ook het beeld van de eigen kerk is veranderd. De gereformeerde kerk is niet langer het enige bolwerk van geloofszekerheid dat tegen allerlei invloeden van buitenaf beschermd moet worden. Het beeld van de kerk wordt er een als verschijningsvorm van het evangelie van Jezus Christus.

Zo ontstaat er ruimte binnen de gereformeerde traditie voor het gesprek met andere kerken. Voor het samen houden van diensten, het spreken met elkaar om van elkaar te leren, het gezamenlijk opbouwen van de gemeente. Het is van wezenlijk belang hoe men binnen de gemeente de samenwerking met andere kerken ziet. Natuurlijk loopt de één hierbij sneller dan de ander. Uitgangspunt en bedoeling zal toch altijd moeten zijn dat Christus niet op de aarde een aantal kerken heeft willen oprichten, maar dat Hij een woord ten leven heeft gesproken voor mensen. Zo worden zij die zich zijn navolgers noemen, opgeroepen aan dat evangeliewoord gestalte te geven. En hoe goed is het dan en hoe liefelijk als broeders en zusters ook tezamen wonen. (zie psalm 133)

Deze ontwikkeling die zich landelijk heeft afgespeeld heeft ook in Den Helder haar neerslag gekregen. En natuurlijk gekleurd door de specifieke situatie van deze stad. Een kustplaats met vissersbevolking en een marinestad, met een uitloop landinwaarts naar de polder Koegras. Een stad die zich de afgelopen tientallen jaren zeer sterk vanuit haar kern heeft uitgebreid, waar nieuwe, jonge wijken ontstonden.

De vissersbevolking draagt het kenmerk van de meer zware traditionele geloofsbeleving aan; de marine, samengesteld uit alle delen van het land en met oecumenische vieringen aan boord kent een grote openheid in geloven; de nieuwbouwwijken zijn minder belast dan de oude stad in de contacten tussen de kerken. Zo heeft de afgelopen jaren de samenwerking met de andere kerken zich in Den Helder uitgebreid.

In het begin van de jaren zestig, reeds kort na het 2e Vaticaanse Concilie, dat meer openheid in de Rooms-katholieke kerk tot stand bracht, ontstonden er nauwe contacten tussen de voorgangers van de verschillende kerken in Den Helder. Het duurde toch nog wel een tiental jaren voordat ook de kerken meer gingen samenwerken.

De bouw van de Vredeskerk in de Schooten - een gevolg van het ontstaan van een heel nieuwe stadswijk - waarbij de Nederlandse Hervormde kerk, de Rooms-katholieke kerk en de Gereformeerde kerk samenwerkten - gaf een belangrijke impuls aan de uitbreiding van de oecumenische contacten. We schrijven dan het jaar 1971. In de loop van de zeventiger jaren komt dan met name in de wijken Julianadorp en de Schooten een vorm van samenwerking tussen de hervormde gemeente en de gereformeerde wijkgemeente op gang. We denken daarbij

aan enige gecombineerde diensten per jaar en overleg op kerkenraadniveau. Ook in de wijk Nieuw Den Helder is hiervan sprake, zij het op nog wat bescheidener schaal.

In Julianadorp loopt dit uit op het gezamenlijk houden van alle diensten in het wijkgebouw "het Trefpunt". Zowel het gebouw Pniël als het hervormde kerkgebouw zijn door de stadsuitbreiding te klein geworden. ook de middagdiensten worden gezamenlijk gehouden. Maar ook voor het overige gemeentewerk geldt dat veel gezamenlijk door de hervormde gemeente en de gereformeerde wijkgemeente wordt gedaan. Dat resulteert in een overeenkomst aangaande de samenwerking die in 1980 wordt opgesteld. Het gaat nu snel. Na het vertrek van ds. de Fockert in 1985 treedt ds. Bouwman op als consulent. En eerstdaags -1990- zal een conventie inzake brede federatieve samenwerking tussen de kerken worden getekend. Tenslotte merken we op dat er ook goede contacten bestaan op meer incidentele basis met de Rooms-katholieke parochie te Julianadorp.

Ook voor de Schooten geldt dat concrete aanleidingen het proces van samenwerking met andere kerken bevorderen. Zo was het bij de bouw van de Vredeskerk, zo is het ook bij het vertrek van ds. van Houte in 1982. Ook hier treedt de hervormde predikant, ds. Mulder, op als consulent voor de gereformeerde wijk. Reeds vanaf 1979 worden veel activiteiten gezamenlijk ondernomen en komt men in een proces van intensieve samenwerking. Dit voert tot een samenwerkingsovereenkomst in 1985, waarbij ds. Mulder voortaan als enige predikant de gehele wijk de Schooten zal bearbeiten.

In Nieuw Den Helder, de oudste van de nieuwbouwwijken, vindt het meest recente in de ontwikkeling van het Samen op Weg-gebeuren plaats. Waren er ook daar in de jaren zeventig reeds contacten op kerkenraadsniveau en gezamenlijke diensten, het duurde toch tot het midden van de jaren tachtig dat dit een uitbreiding kreeg naar het bredere gemeentewerk. Vanaf 1985 was er sprake van een meer intensieve samenwerking, wat in 1988 leidde tot een structurele samenwerking zoals het regulier houden van gezamenlijke diensten en het samen opzetten van het gemeentewerk. Ook hier ligt nu een federatieve samenwerking in het verschiet.

Wat de kerk in de binnenstad betreft moet gezegd worden dat zij, het meest van alle wijkgemeentes gestempeld is door het verleden. Dit is een verschijnsel dat veel kerken in binnensteden gemeen hebben. De samenwerking met andere kerken verloopt dan minder vanuit nieuwe ontwikkelingen -opbouw van een nieuwe stadswijk- of ideeën die ontstaan in de context van een gedifferentieerde bevolkingsaanwas. Maar ook hier zetten ontwikkelingen die men elders ziet zich door, zij het in een wat trager tempo. Maar dat hoeft geen bezwaar te zijn. Zo bewegen we ons allen tussen traditie en toekomst.

De samenwerking met andere kerken; Het is opvallend hoezeer we terecht komen -en blijven steken?- in het Samen op Weg gebeuren tussen de Nederlandse Hervormde en Gereformeerde kerk. Je zou haast denken dat er geen andere kerken meer zijn. Toch is dit de realiteit die we bovenal waarnemen. Wel zijn al genoemd de contacten die er in meerdere wijken zijn met de Rooms-katholieke kerk: ook de Evangelisch-Lutherse kerk moet genoemd worden met welke vooral in de binnenstad contacten bestaan. Tenslotte noemen we de Raad van Kerken van Den Helder waar ook de Gereformeerde kerk in vertegenwoordigd is. Deze Raad heeft een aantal activiteiten die door tamelijk zelfstandig werkende werkgroepen worden verricht. Werkgroepen zijn o.a.; Kerk en recreatie; kerk en werk; werkgroep Conciliair proces; werkgroep Arme kant van Nederland; werkgroep Lokale Omroepstichting; werkgroep Partnership- (contacten met kerken in het buitenland).